

บทที่ 6

อาณาจักรเขมร (Khmer)

1. อาณาจักรเจนละ (Chenla) (ก่อนคริสต์ศากา จนถึง คริสต์ศศศวรรษที่ 7 ตอนปลาย)

อาณาจักรของเขมรในศาสนาพุทธอินโดจีนในสมัยเริ่มแรก ปรากฏว่าชื่ออาณาจักร เจนละ (Chenla) แหล่งดังเดิมของชนชาติเขมร ซึ่งเป็นพวกเชื้อสายเดียวกันมอญ และมักจะถูกเรียกว่าพวก Mon - Khmer นั้น ออยบูริเวติศตะวันตกของจีน พวกเขมรได้อพยพเข้ามาในเขตเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในราว 500 ปีก่อนคริสต์ศากา และได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณลุ่มน้ำโขง ทางภาคเหนือของประเทศไทย และภาคใต้ของประเทศลาวปัจจุบัน หุ่มชนเขมรจะขยายให้ขึ้นและก่อตัวขึ้นเป็นอาณาจักรในสมัยไกยังไม่มีหลักฐานแน่นชัด เอกสารของจีนในสมัยคริสต์ศศศวรรษที่ 6 เรียกอาณาจักรเขมรว่า Chenla และบ่งไว้ว่า Chenla ตั้งอยู่ทางตะวันตกเฉียงใต้ของอาณาจักร Lin-yi และในขณะนั้นตกเป็นเมืองขึ้นของ Funan ค่าย เนห์คิจีนจึงเรียกอาณาจักรเขมรว่า Chenla นั้น นักประวัติศาสตร์ยังหาคำตอบไม่ได้

ถัดไปกล่าวของอาณาจักร Chenla สันนิษฐานว่าอยู่บริเวณเมืองจับป่าทักษ์ (Bassak) ทางตอนใต้ของลาวในปัจจุบัน และมีอาณาเขตครอบคลุมบริเวณลุ่มน้ำโขงตอนกลาง ตั้งแต่เมืองสตึงเตลงขึ้นไป อาณาเขตของอาณาจักร Chenla จึงกินเนื้อที่บริเวณประเทศไทยตอนเหนือ รวมกับตอนใต้ของลาวในปัจจุบัน

ก่อนสมัยคริสต์ศศศวรรษที่ 6 ตอนกลาง Chenla ตกเป็นประเทศไทยของ Funan อิทธิพลของอารยธรรมอินเดียได้แพร่หลายไปสู่ Chenla เช่นเดียวกับ Funan คังประภู ในเอกสารของจีนว่า กษัตริย์ Chenla นับถืออัญชาพระศิวะ ได้สร้างวิหารอุทิศให้ และทุก ๆ ปี จะมีพิธีบูชาถวายบุญฯ ณ วิหารแห่งนี้¹

ศิลาริเก็ของเขมรที่จารึกขึ้นในสมัยคริสต์ศศศวรรษที่ 10 ได้กล่าวถึงกำเนิดของราชวงศ์เขมรว่า สืบเชื้อสายมาจากนักบุญหนึ่ง ชื่อ Kambu Svayambhuva ที่มาได้สมรสกับนางอัปสร ชื่อ Mera ซึ่งพระศิวะเป็นผู้ประทานให้ ศาสดราจารย์ Hall ให้คำอธิบายเพิ่มเติมว่า ต้นนานเรื่องนี้คงมีภูมิคุกข์บ้าง ที่อธิบายถึงที่มาของชื่ออาณาจักรของตน คือ กัมพูชา (Kambuja) ซึ่งเป็นชื่อที่ชาวคินเดียใช้เรียกคินแคนของเขมรในสมัยก่อนนั้น

ในราชปี ก.ศ. 550 อาณาจักร Chenla ที่เริ่มก่อการกบฏต่อหัวหน้าชนชั้น
อาณาจักร Funan การกระทำของ Chenla ครั้งนี้ผลให้ Funan เสื่อมอำนาจลงอย่างมาก
และต้องสลายตัวไปในเวลาค่อนมา ผู้นำการกบฏคือ พระเจ้าภารมัน (Bhavavarman)
กษัตริย์ Chenla และอนุชาที่มีชื่อว่า จิตรเสน (Chitrasena) Bhavavarman ผู้นี้ได้
เป็นกษัตริย์แห่ง Chenla เพราะได้อภิเษกสมรสกับเจ้าหญิง Chenla ซึ่งอยู่ในราชวงศ์
Kambu-Mera (ราชวงศ์ที่สืบทอดเชื้อสายมาจากนักบุญ Kambu Svayambhuva และนาง
Mera) ส่วนตัว Bhavavarman เองนั้น สันนิษฐานว่า เป็นผู้อยู่ในราชวงศ์กษัตริย์แห่ง Funan
ซึ่งอ้างว่า สืบทอดเชื้อสายมาจากพระราหม (ชื่อ Kaundinya และนาง Soma คั่งนั้นกษัตริย์แห่ง
ในเวลาค่อนมา จึงมักจะอ้างเสมอว่า เป็นผู้สืบทอดเชื้อสายมาจากราชวงศ์พระจันทร์ หรือราชวงศ์
Lunar (ของ Kaundinya และนาง Soma) และราชวงศ์พระอาทิตย์ หรือราชวงศ์
Solar (ของ Kambu และ Mera)

Bhavavarman และ Chitrasena สามารถยึดครอง Funan
 ก่อเมือง Vyadhapura ใกล้สำเร็จ และ Chenla ก็พ้นจากอาณาจักรของ Funan นับแต่นั้น
 Funan เองกลับตกเป็นประเทศราชอยู่ที่อิทธิพลของ Chenla แต่ Chenla ยังไม่ได้
 พนวกเข้ากินแคนของ Funan หรือเข้าปกครองโดยตรงแต่ถูก追いให้มีหลักฐานว่า Funan
 ยังส่งหุตของตนไปยังราชสำนักจีน โดยเอกเทศาอยู่จนถึงประมาณคริสตศตวรรษที่ 7 ตอนนั้น แต่
 Funan จะค่องข้ามเมืองหลวงมาอยู่เสียทางใต้ เทරะเมืองหลวงเก่า ก่อ Vyadhapura
 ยก Chenla เข้ามีการปกครองไว้ ข้าราชการในราชสำนักของ Vyadhapura แต่เดิม เป็นอันมากถูก
 นำไปรับราชการยังราชสำนักของ Chenla ค่าย² ส่วนบรรดาแวนแคว้นอัน ๆ ที่เคยอยู่ที่
 อาณาจักรของ Funan เช่น อาณาจักรหัวราชวัดของมอญ และแคว้นต่าง ๆ ในแหลมลายู ได้แก่
 Lang-ya-hsiu, P'an - P'an และ Ch'ih-t'u ทั้งที่โกรกตัวเป็น
 อิสระและไม่ยอมรับอ่อนน้อมถ่อมตน Chenla แต่ถูก追い ค.ศ. 627 Chenla จึง
 พนวกกินแคนของ Funan เข้าเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักร Chenla อาณาจักร Funan
 ซึ่งเคยรุ่งเรืองเป็นมหาอำนาจของเอเชียภาคเหนือมากทั้งหมดคริสตศตวรรษที่ 2 ก็สูญเสียไปในสมัยนี้

การขยายอิทธิพลของ Chenla

ตั้งแต่ปี Chenla สามารถแยกตัวเป็นอิสระจาก Funan ได้ในปี ค.ศ. 550 จนถึงประมาณคริสต์ศักราชที่ 7 ก่อนปลายอาณาจักร Chenla มีอิทธิพลรุ่งเรืองขึ้นตามลำดับ Chenla สามารถขยายอาณาเขตไปทางตะวันออกเฉียงใต้ ผ่านอาณาจักร Funan ไว้ทั้งหมด จากนั้นก็ขยายล่ามานาจไปยังบริเวณแหลมและภาคใต้ของทางตะวันตก อิทธิพล Chenla แผ่ไปถึงอาณาจักรทวาราวดีในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา และทางเหนือไปถึงที่เป็นประเทศลาวในปัจจุบันทั้งหมด จนอาณาเขตของ Chenla ไปถึงกับอาณาจักรน่านเจ้า อารยธรรมอินเดียเข้ามาอิทธิพลในราชสำนัก Chenla เช่นกัน โดยเฉพาะในด้านการปกครอง ศาสนา อักษรศาสตร์ และศิลปกรรมอื่น ๆ แต่การยธรรมอินเดียถูกกล่าวว่าไม่ได้แพร่ขยายไปทั่ว ประชาชนสามัญตัวว่า ไปประชายนเหล่านี้กังวลถือประเพณีและความเชื่อในวัฒนธรรมและภูมิปัญญาอันดั้งเดิมของตน

ในสมัยของ Bhavavarman คือตั้งแต่ประมาณปี ค.ศ. 550 จนถึง 600 สันนิษฐานว่า เมืองหลวงของ Chenla คงอยู่ที่สหิง编程 (หรือ Vat Phu) ในสมัยนี้ Chenla ต้องทำสังคมร่วมอยู่เนื่อง ฯ เพื่อปรานบุรุษตามความเชื่อ ฯ ให้อยู่ในอุปกรณ์อาเจียนแม่ทัพของ Bhavavarman คือ Chitrasena ซึ่งคือมาฆะโค้กเป็นกษัตริย์ต่อจาก Bhavavarman นั้นเอง สมัยของ Chitrasena (ค.ศ. 600-611) ถึงจะเป็นระยะเวลาอันสั้น และตัว Chitrasena จะทรงมากและ Chitrasena ก็สามารถขยายอาณาเขตของ Chenla ไปถึงบริเวณลุ่มแม่น้ำมูลได้ เอกสารของจันและของอาณาจักร Champa ต่างกล่าวยกย่องว่า Chitrasena เป็นนักธนและวีรบุรุษที่มีความสามารถยิ่งของ Chenla

ในรัชกาลของอิสานavarman (Isanavarman) (ค.ศ. 611-635) ซึ่งเป็นโอรสอง Chitrasena Chenla ได้ผ่านอาณาจักร Funan เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของ Chenla ได้ในปี ค.ศ. 627 จากนั้น Chenla ได้ขยายอาณาเขตเข้าไปทางตะวันตกเฉียงใต้ สู่บริเวณแหลมและภาคใต้ โดยปราบอาณาจักรย่อย ๆ แห่งหนึ่ง ชื่อว่า Aninditapura ซึ่งตั้งอยู่บนฝั่งแม่น้ำสตุงเสน (Stung Sen) (แม่น้ำนี้ไหลวนไปกับลำน้ำโง และไหลลงไปรวมกับแม่น้ำสตุงเสน) Aninditapura ปกครองโดยกษัตริย์ชื่อ Baladitya ซึ่งเป็นเชื้อสายราชวงศ์กษัตริย์ Funan (ที่สืบทอดเชื้อสายมาจาก Kaundinya-

Soma) เนื่องปราบอาณาจักรนี้ได้แล้ว Isanavarman ก็ถูกยุบลงมาในอาณาจักร Chenla อย่างลุ่มหลักสูตรเสน สร้างเมืองหลวงใหม่ให้อีกที่กว่า Isanapura ซึ่งอยู่เหนือเมืองกำปังธมในปัจจุบันไป 12 ไมล์ การย้ายเมืองหลวงใหม่มาอย่างลุ่มหลักสูตรเสนนี้ นอกจากเพื่อความคุ้มอาณาเขตที่ปราบปราวนไว้ได้ใหม่ ๆ แล้ว ก็เพื่อความสะดวกในการขยายอำนาจไปสู่คืนแคนทางทิศตะวันตกต่อไปอีกด้วย จากนี้ Chenla ก็ขยายอำนาจขึ้นไปทางตะวันออกเฉียงเหนือของทะเลสาบเมมร์เข้ามายังดินแดนอ่าวไทย คือดินแดนเรือเมืองจันทบุรีและเดย์ไปจนจุดเชคแคนของอาณาจักรหัวราชี ขณะที่ขยายอำนาจมาทางตะวันตก Chenla ก็พยายามรักษาไม่ตรึงกับอาณาจักร Champa ทางตะวันออกไว้เป็นอย่างดี เพื่อมิให้พ้องพะวงถึงการรุกรานของ Champa Isanavarman ได้อีกต่อไปเจ้าหนูจัมปากวย

กษัตริย์ที่ปักธงต่อจาก Isanavarman สันนิษฐานว่าเป็นโอรสของ Bhavavarman ต่อจากนั้น จึงถึงสมัยของ Jayavarman ที่ 1 ซึ่งบกประวัติศาสตร์สันนิษฐานว่า เป็นโอรสของ Isanavarman สมัยของ Jayavarman ที่ 1 (ค.ศ. 650-690) Chenla ได้แผ่ขยายอาณาเขตเข้าไปทั่วภาคกลางและภาคเหนือ จนคืนแคนในเชคแคนของ Chenla ไปจดเชคแคนของอาณาจักรน่านเจ้า เมื่อมีอาณาเขตกว้างขวางเช่นนี้ Chenla ก็ต้องประสบปัญหาเรื่องบรรดาศินแคนในอำนาจค้างหมายความจะแยกตัวเป็นอิสระ รายที่สำคัญ ก่อการกระด้างกระเดืองของแคว้น Aninditapura ซึ่งมีเมืองหลวงอยู่ที่ Baladityapura ภายหลังรัชกาลของ Jayavarman Chenla ค่องกระสบปัญหาการเมืองแยกของอาณาจักรรุนแรงถึงขีน จนในที่สุด อาณาจักร Chenla ก็แตกแยกออกเป็น 2 ฝ่าย คือฝ่ายเหนือ และฝ่ายใต้ Jayavarman ผู้นี้ มีคำยกลักษณะปราชญอยู่ในศิลาราชกของ Chenla ว่าเป็นกษัตริย์มีอำนาจดังพระราชนี้ในหมู่กษัตริย์ทั่วปวงและกษัตริย์แห่งชัยชนะ (Glorious lion of Kings, The Victorious Jayavarman)

ในการปักธงอาณาจักรอันกว้างขวางเช่นนี้ Chenla จะต้องมีระบบการปักธงที่เป็นระเบียบและใช้ได้ผล แต่เอกสารที่เกี่ยวกับการปักธงของ Chenla หาได้มีปรากฏไว้ไม่ หลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ตกทอดมาถึงปัจจุบัน คือศิลาราชก่อตั้ง ๆ นั้น ล้วนแต่บันทึกเรื่องราวทางศาสนา เช่น การสร้างเทวสถานทั่ว ๆ ทั้งสิ้น นับประวัติศาสตร์จึงไม่มีอะระบุลงไว้คือว่า Chenla มีระเบียบการปักธงเป็นอย่างไรแน่

ส่วนทางค้านวัฒนธรรม อารยธรรมอินเดียไคเพร่ลากเรือมาสู่ Chenla เช่น เดิมกันในอาณาจักรอื่น ๆ ในสมัยเดิมกันนี้ ศาสนาที่สำคัญที่สุดในราชสำนักคือศาสนาพราหมณ์ โภเจพะอย่างถึงลิขิติไทย (หรือลิขิตพราหมณ์) แต่ก็มีผู้บังอิลูชาพราหมณารายอื่น ในเมือง และในเวลาต่อมา การบูชาพระหริหรา (Harishvara) (ก็อพระศิวะและพระนารายณ์) รวมเป็นเหตุเจ้าองค์เดิมกัน ก็จะเป็นที่นิยมมากขึ้น ศาสนาพุทธนิกายมหายานมีผู้บังถือเช่น กัน และไม่แพ้หลาภานัก อิทธิพลของอารยธรรมอินเดียก่อประการหนึ่ง คือ ค้านอักษรศาสตร์ ติลา จาริกส่วนใหญ่จาริกเป็นภาษาสันสกฤต มีบางหลักที่จาริกเป็นภาษาเขมรโบราณ แต่เริ่มมีขึ้นในคริสตศตวรรษที่ 7 ไปแล้ว วรรณคดีที่แพร่หลาภยอื่นในราชสำนักไคแก่ น้ำภาษาของอินเดีย คือ เรื่อง Ramayana, Mahabharata และเรื่อง Purana ทางค้านสถาปัตยกรรม มีหลักฐานทางโบราณคดีในสมัย Chenla หลงเหลือจนถึงปัจจุบันเป็นอันมาก ส่วนใหญ่ไคแก่ วิหารทางศาสนาพราหมณ์ที่ก่อตัวก่อตัว วิลักษณะคล้ายคลึงกับสถาปัตยกรรมอินเดียในสมัยนั้น แต่ก็แสดงให้เห็นถึงลักษณะเฉพาะของการก่อสร้างแบบเขมรไว้ชัด โภเจพะภาษาสันสกฤต ความกำแหงวิหาร ซึ่งแสดงภาษาพมนาอยู่ที่มีลักษณะหน้าตาเป็นเหมือนหงส์

ความเป็นอยู่ของประชาชนโดยทั่ว ๆ ไป ไม่มีหลักฐานบันทึกไว้ เพียงแต่เอกสารจีน ก็กล่าวถึงแต่ความเป็นไปในราชสำนักเป็นส่วนใหญ่ บักประวัติศาสตร์เขียนว่า อิทธิพลของอารยธรรมอินเดียทางศาสนาและลักษรศาสตร์ที่แพร่หลาภยอื่นในราชสำนัก คงไม่มีอิทธิพลอย่างไรก็ตาม ประชาชนเหล่านี้ ประชาชนทั่วไปยังคงนับถือบูชาไว้ด้วยรรพนุรูปและภูติผีต่าง ๆ ตามแบบท้องถิ่น ประเพณีการนับเชือสายทางฝ่ายหญิง ซึ่งเป็นประเพณีทั่วเดิมของประชาชนในเขตโคเวียตภาคเบร์กี้ังคงมีความสำคัญอยู่

เอกสารจีนในสมัยราชวงศ์ Rui กล่าวว่า อาชีพหลักของราชธานี Chenla คือการท่านนา ซึ่งมีทั้งนาข้าวเจ้าและข้าวฟ่าง ลิ่งท่านนาใจเกี่ยวกับความเป็นอยู่ของราษฎร สามัญ ก็อ ใบบันทึกของนักเดินทางชาวจีน ชื่อ Ma-tuan-lin ในสมัยศตวรรษที่ 13 ไค กล่าวถึงการกลิ่นหอมของชาเขมร โภเจพะความเดียวกันที่ปราฏในเอกสารสมัยราชวงศ์ Rui ในศตวรรษที่ 6 แสดงว่า ในระยะเวลา 600 ปีต่อมา ความเป็นอยู่ของราษฎรทั่ว ๆ ไป ที่มีลักษณะเป็นครอบครัวขนาดเล็ก ๆ อยู่รวมกันเป็นหมู่บ้าน มีไก่มีการเปลี่ยนแปลงแต่ถาวงใจ ³

การแตกแยกของอาณาจักร Chenla (คันคริสตศตวรรษที่ 8)

ภายหลังสมัยของ Jayavarman I กษัตริย์ Chenla ไม่มีความสามารถภายในอาณาจักรเกิดความวุ่นวายขึ้นทั่วไป เหราะแวงแคว้นต่าง ๆ ต้องการปลดปล่อยจากอำนาจของรัฐบาลกลาง ในที่สุด Chenla ก็แตกแยกออกเป็นสองภาค คือ ภาคเหนือและภาคใต้ อาณาจักรภาคเหนือ เรียกว่า เจนละบก (Land Chenla) ทางใต้เรียกว่า เจนละน้ำ (Water Chenla) เจนละก้มีอาณาเขตอยู่ในบริเวณแหล่งดั้งเดิมของหัวเมือง คือ มีญูนท์ คลองอุบลริมแม่น้ำเจ้าป่าสักและปากแม่น้ำประเทศลพบลีบลูกจุ่น รวมทั้งมีค่าน้ำใจอยู่ในแม่น้ำ��ูลตัวย ส่วนเจนละน้ำ คือ ส่วนที่เป็นประเทศเมืองในบลีบลูกจุ่น

อาณาจักรเจนละก้มีความเป็นปึกแผ่นมั่นคงรวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันมากกว่า เjenละน้ำเป็นอิสระมาก เอกสารจีนเรียกเจนละกัว เวนตัน (Wentan) และกล่าวว่า Wentan นี้มีอาณาเขตทางทิศเหนือไปจนถึงแม่น้ำเจ้า อาณาจักร Wentan สั่งพระมูคไปยังราชสำนักจีนตัวย โถกเริ่มตั้งแต่ปี ค.ศ. 717 ไปปี ค.ศ. 722 Wentan พยายามแผ่ขยายอาณาเขตเข้าไปในตั้งเกีย ทั้งอยู่ใต้การปกครองของจีน แต่ข้าหลวงตั้งเกียสามารถที่หัวเมือง Wentan แตกหักไป Wentan จึงต้องหันมาใช้ประโยชน์รักษาไม่ไว้กับจีนต่อมา ในปี ค.ศ. 753 เอกสารจีนบันทึกไว้ว่า เจ้าชัยรัชทาราหงส์ของ Wentan ได้เดินทางไปเพื่อจัดพระราชฉัน และได้รับพระราชทานคำแนะนำที่จีนมักให้แก่เจ้าเมืองประเทศราชตัวย ในระหว่างปี 753 - 754 เมื่อจีนหัวสังคրามกับอาณาจักรนานเจ้า ทั้งขณะนั้นมีภัตติรัชชีชื่อโกะล่องฟง Wentan ก็ได้เข้าร่วมรับเป็นพันธมิตรกับจีน แต่ถูกน้ำนานเจ้าที่แตกหักยกลับมา เอกสารของจีนกล่าวถึงคณฑุตจาก Wentan ในเวลาต่อมาอยู่จนถึงประมาณปี ค.ศ. 799

ส่วนทางฝ่ายเจนละน้ำนั้น ปรากฏว่า อาณาจักรแตกแยกออกเป็นหลายกําเหลี่ยมหา ที่สำคัญมีอยู่ 3 กําเหลี่ยมกัน และต่างก็เป็นศูนย์กลางที่ซึ่งกันและกันอยู่เสมอ กําแรกคือ พระเจ้านายเมืองที่สืบทอดเชื้อสายมาจากราชวงศ์ Lunar มีอิทธิพลอยู่ทางใต้ตั้งแต่เมือง Baladityapura ขึ้นผู้เมือง Stung Sen ลงไปจนถึงบริเวณปากแม่น้ำโขง และมีญูนท์คลองอุบล เมือง Angkor Borei กําที่สอง คือ อาณาจักรของกษัตริย์ที่สืบทอดเชื้อสายมาจากพระเจ้า Jayavarman I แห่งอาณาจักร Chenla และขังคงตื้อพระองค์ไว้เป็นกษัตริย์แห่ง Chenla ทั้งเหนือและใต้ แต่ความจริงแล้ว มีอิทธิพลอยู่แค่บริเวณเมือง Vyadhapura

ເທົ່ານີ້ ກົກທີສາມ ເປັນອາພາຈັກຮອງຫວັກທີ່ດີວ່າສືບເຂົ້ອສ່າຍມາຈາກຮາຈວັງ Solar ນີ້
ສູນຍົກລາງອູ່ທີ່ເນື່ອງ Sambhupura (ສິ່ງຄູ່ບໍລິເວັນເນື່ອງ Sambor ແລະ Kratie ໃນ
ປັຈຊຸມບັນ)

ໃນຕອນດັນຄຣິສຕິທວຣະທີ 8 ນີ້ ພວກ Lunar dynasty ມີກັດຕີຢືນປົກປອງຂຶ່ງ
Nripantindravarman ທົ່ມມາໃນສັນຍາໄອຮສັ່ງມືຂໍ້ຄວ່າ Pushkaraksa ໄກສົງເຫັກ
ກັບເຈົ້າທີ່ມີໃນຮາຈວັງ Solar ສິ່ງປົກປອງອູ່ທັກວັນ Sambhupura
Pushkaraksa ຈຶ່ງໄດ້ເປັນກັດຕີຢືນທັງສອງແກວ້ນ ອາພາຈັກເຈນລະນຳສ່ວນໃຫຍ່ຈຶ່ງຮົມມາ
ອູ່ໂຄ້ງກາປົກປອງຂອງກັດຕີຢືນພະອອກເຖິງກັນ

ເລັກສາຮເກື່ອງກັບຫວັກເຈນລະນຳນີ້ມີໜົງແລລືກອູ່ນ້ອຍມາກ ຈຶ່ງໄມ່ໄກບັນທຶກດີງກາສົ່ງ
ຄະຫຼຸກໄປຈາກອາພາຈັກເຈນລະນຳແຕ່ອ່າງໃກ ຈຶ່ງເຫັນໃຈໂຄ້ວ່າ ເຈນລະນຳນີ້ໄດ້ມີສັນພັນທາງການ
ຫຼຸກກັບຈຶ່ງໃນສັນຍັ້ນ ໃນຕອນດັນລາງຂອງຄຣິສຕິທວຣະທີ 8 ປຣາກງວ່າ ເຈນລະນຳນີ້ຖືກຫັກຈາກຫວາເຂົ້າ
ຮູກຮານ ທັກຫວາຍີ່ຄເກະະມູໄລຄອນໂດ່ (Pulo Condor) ທາງການໃຫ້ຂອງເໝັມຮໄວ້ໄກກອນ
ຈຶ່ງໃຈ້ເກາະນີ້ເປັນຮູນຫັກໃນການເຂົ້າທີ່ອາພາຈັກເຈນລະນຳ ແລະ ເລັກຮູກໄລ່ໄປດີ່ງ Champa
ແລະ ທັງເກື່ອງກັຍ ເລັກສາຂອງຫວາກລ່າວວ່າ ທັກຫວາທີ່ສົ່ງເຫັນຮູກຮານເໝັມຮໃນຄຣັງນີ້ ເປັນຫັກ
ຂອງພຣະເຈົ້າ Sanjaya ແ່ງອາພາຈັກຫວາກາກຄກລາງ ແລະ ຕັ້ງແຕ່ຕອນດັນລາງຂອງຄຣິສຕິທວຣະ
ທີ 8 ໄປຈົນດີງທອນທັນຂອງຄຣິສຕິທວຣະທີ 9 ເຈນລະນຳກົກເປັນເນື່ອງຫັ້ນຂອງຫວາກາກຄກລາງ

ໃນປີ ດ.ສ. 795 ກັດຕີຢືນຫວາໃນສັນຍາຮາຈວັງ Solar Sailendra ໄກແຕ່ງທັງໃໝ່
Jayavarman II ເປັນກັດຕີຢືນເໝັມຮ ໂຄຍອູ່ໄກທີ່ທີ່ພລຂອງຫວາ Jayavarman II ນີ້
ເປັນເຂົ້ອສ່າຍກັດຕີຢືນເຈນລະຈາກເນື່ອງ Sambhupura ແລະ ໄດ້ເຄືກຮູກນໍາຕົວໄປໄວ້ຢັ້ງຮາຍສຳນັກ
ຫວາມາກ່ອນໃນຮູນນະຫັວປະກັນ (ນັກປະວັດສຳສັກບັງຄນສັນນິມຮູນວ່າ Jayavarman II
ອາຈີ້ກໍໄປຢັ້ງຫວາດ້ວຍໃຈສົນກົກໄກ) ເນື່ອໄກກັນມາເປັນກັດຕີຢືນທີ່ Sambhupura ອີກ
Jayavarman II ກີ່ເຮັມທຳການປຽບປ່າມແວ່ນແກວ້ນຕ່າງ ຖ້າ ໂຄຍຮອນທີ່ໄວ້ກອນຮັນຄ່ານາງ
ພຣະອອກ ເພື່ອຮັບຮົມອາພາຈັກເຈນລະນຳໃໝ່ເປັນອັນຫັນອັນເຕີວັກນ ແລະ ໃນປີ ດ.ສ. 819
ແພນກາຮຂອງ Jayavarman II ກີ່ສໍາເຮົາຜລເປັນສ່ວນໃຫຍ່ ເໝັມຮມີຄ່ານາງເປັນປົກແຜ່ນຫັ້ນມາ
ອີກຄຣັງໜຶ່ງ Jayavarman II ຈຶ່ງດີ່ອໄກສປະກາສໃຫ້ເໝັມຮເປັນເອກຮາຍໃໝ່ອູ່ໄກທ້ອ່ານາຈ
ຂອງຫວາອີກທ່ອໄປ

2. การสถาปนาอาณาจักรเขมรขึ้นใหม่ในคริสตศตวรรษที่ 9 และการสร้างนครหลวง

(Angkor)

ในสมัยคริสตศตวรรษที่ 9 จนถึงคริสตศตวรรษที่ 11 ตอนนี้จะเป็นระยะเวลาที่เขมรหั้งทางภาคใต้และภาคเหนือได้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และมีอำนาจรุ่งเรืองขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง ศูนย์กลางการปกครองจะมาอยู่บริเวณเมือง Angkor ซึ่งมีการสร้างนครหลวงแห่งแรกในกลุ่ม Angkor ขึ้น อำนาจของเขมรจะแผ่ขยายออกไปทางตะวันตกเฉียงเหนือ เช่น อาณาจักร Champa และทางเหนือถึงภาคเหนือของลาว กษัตริย์เขมรในสมัยนี้จะวางรากฐานการปกครองเป็นแบบแผนต่อไป ที่สำคัญคือ ระบบการปกครองที่มีกษัตริย์มีอำนาจดูแลเจ้าหรือเทวราชा (Deva - raja) ทางด้านเศรษฐกิจ จะวางรากฐานระบบบชลประทานขนาดใหญ่ในเขตเมือง Angkor จึงจะเป็นผลต่อการเกษตรกรรมของเขมรเป็นอย่างมาก ทำให้เขมรมีฐานะเศรษฐกิจมั่นคงพอที่จะให้กำเนิดศิลปกรรมการก่อสร้างขนาดใหญ่ขึ้นได้ในเวลาอันมา

ในระยะคนรัชกาล Jayavarman II (ค.ศ. 802 – 850) ผู้สามารถรวบรวมอาณาจักรเขมรทางใต้ให้เป็นปึกแผ่นมากขึ้นมาได้สักนั้น เขมรได้มีกองหลังอยู่ที่ Indrapura ซึ่งอยู่ทางตะวันออกของกับปัจจุบัน Jayavarman จึงเป็นผู้เริ่มขยายศูนย์กลางของเขมรเข้ามาอยู่ในบริเวณที่ต่อไปจะเป็นที่ตั้งของกลุ่มนครหลวง (Angkor) ความสำคัญของ Jayavarman II คืออาณาจักรเขมรลึกลับการหนึ่งก็คือ เป็นผู้วางรากฐานการปกครองที่มีกษัตริย์อยู่ในฐานะอันสูงส่ง ที่เรียกว่า เทวราชา (Deva- raja หรือ God King) ระบบการปกครองแบบเทวราชานี้ อาณาจักรต่าง ๆ ในเอเชียภาคเหนือในสมัยโบราณ เช่น Funan Champa และอาณาจักรในช่วงภาคกลางได้รับแบบอย่างมากจากลัทธิการปกครองของอินเดีย ซึ่งพระมหาภูมิเป็นผู้นำมาเผยแพร่ ในสมัยของ Jayavarman นี้ พระมหาภูมิเขามีบทบาทในราชสำนักเป็นอันมาก จึงเป็นเหตุให้มีการตั้งลัทธิเทวราชขึ้น ลัทธิเทวราชในเขมรในสมัยนี้ ถือว่ากษัตริย์เป็นภาคหนึ่งของพระศิริ อำนาจอันศักดิ์สิทธิ์ของพระศิริจะมาสถิตอยู่ในองค์กษัตริย์โดยไม่ทราบทางสำสนา ซึ่งพระมหาภูมิเท่านั้นที่จะกระทำการใด ๆ ก็ได้ เช่นนี้เป็นส่วนหนึ่งของพิธีราชาภิเษกนั้นเอง พระมหาภูมิเรื่องที่เรียกว่า

ญูโกรหิด จึงเป็นคติบุคคลสำคัญในราชสำนักเชมรที่จะขาดเสียไม่ได้ กษัตริย์ในระบบเทวราชา
นี้ มักนิยมสร้างศิวลึงก์ (siva linga) อันเป็นสัญลักษณ์แทนองค์พระศิวะซึ่งเป็นที่
เคารพบูชา และศิวลึงก์ที่มีไว้คือเป็นสัญลักษณ์เฉพาะพระศิวะเท่านั้น แต่เป็นสัญลักษณ์แทน
องค์กษัตริย์ผู้สร้างศิวลึงก์นั้น ๆ ด้วย ในฐานะที่กษัตริย์ก็คือภาคหนึ่งของพระศิวะ ความ
เป็นปีกแห่งมั่นคงของอาณาจักรจะมีชื่อไว้หรือไม่นั้น เชื่อกันว่า ชื่อนี้ยังมีการนำพิธีบูชา
ศิวลึงก์อย่างถูกต้องหรือไม่ ถ้าทำพิธีถูกต้อง อาณาจักรก็จะเจริญรุ่งเรือง ภายหลังพิธี
ราชภิเบิกกษัตริย์ในระบบเทวราชานี้ มักประกาศไว้ว่า พระองค์เป็นกษัตริย์แห่งจักรวาล
(Universal Ruler) หรือ Chakravatin ภายหลังที่กษัตริย์องค์นั้น สวรรคตแล้ว
วิหารที่สร้างขึ้นเพื่อประดิษฐานศิวลึงก์ประจำรัชกาลจะกลายเป็นสุสานสำหรับพระองค์
ไปด้วย พระองค์การจะถูกนิยามาประดิษฐานไว้ในวิหารนั้น กษัตริย์องค์ต่อ ๆ มา ก็คล่องท่า
พิธีบูชาไว้ตามธรรมเนียม แต่ต้องให้เห็นถึงการผสมผสานระหว่าง ลักษณะ
พระราหูที่นิยมบูชา วิถีทางบรรพบุรุษอันเป็นลักษณะเดิมของชาวເວົ້າອາຄເນຍ์ คือเป็น
อค่างดี

วิหารที่ประดิษฐานศิวลึงก์จะถูกสร้างบนเนินเขา ถ้าไม่มีเนินเขากตามธรรมชาติ
กษัตริย์จะสร้างเนินเข้าจำลองขึ้นมาแทน และถือว่าวิหารที่ประดิษฐานศิวลึงก์นี้ เป็นศูนย์
กลางของอาณาจักร และในขณะเดียวกันก็เป็นศูนย์กลางของจักรวาลด้วย เช่นเดียวกับที่
เช้าพระสุเมรุเป็นศูนย์กลางของจักรวาลตามคติของพระราหูที่มีตนกัน เพาะะเนินเขานี้
อาณาจักรของพระองค์ก็ต้องที่จะจำลองของเช้าพระสุเมรุนั้นเอง ลักษณะสร้างเทวสถานบน
ที่สูง ๆ เช่นนี้ ความจริงเป็นประเพณีของชาวເວົ້າອາຄເນຍ์มาแต่โบราณก่อนที่จะรับ
อารยธรรมอินเดีย เนื่องมาตั้งแต่เวลาจากพระราหู จึงเอาความนิยมดังเดิมเข้ามา
ผสมผสาน ทำให้มีการสร้างวิหารที่ประดิษฐานศิวลึงก์บนยอดเขาด้วย นี้เป็นตัวอย่างอีก
ประการหนึ่งที่แสดงถึงความสามารถของชาวເວົ້າອາຄເນຍ์ในการผสมผสานความนิยม
ที่เป็นของต่างชาติให้เข้ากับความนิยมทั้งเดิมของตน จนเกิดเป็นประเพณีโดยเฉพาะของ
ตนขึ้นมา

การที่ Jayavarman พระกาศพระองค์เป็น Chakravatin นี้ Hall
มีความเห็นว่า การประกาศนี้เท่ากับ Jayavarman พระกาศคนเป็นเอกสารจากชาวย

พระ Chakravatin เป็นกษัตริย์สูงสุด ก็ต้องไม่ยอมให้ก่อการในชาติ นับแต่นี้ไป ลักษณะของราชอาณาจักรจะเรียกว่าเป็นอาณาจักรที่มีความสงบเรียบร้อยมากขึ้น

สมัยของ Jayavarman เขมรมีไก้มีเมืองหลวงแค่เพียงแห่งเดียว Jayavarman อยู่ภายใต้ราชธานีอยู่ถึง 4 ครั้ง ทั้งนี้ เพราะต้องการหาที่ที่เหมาะสมสำหรับศูนย์กลางการปกครอง คือ ต้องห่างจากแม่น้ำแม่ป่าสัก 4 ประการ คือ ต้องเป็นชัยภูมิที่มีความปลอดภัย และมั่นคงดีพอในการจะต่อต้านการรุกรานของศัตรูจากภายนอกและภายในอาณาจักร (ขณะนั้น เขมรกลัวการรุกรานของทวีปมาเลเซียกอาณาจักรชวาเป็นอย่างมาก) ต้องเป็นที่เหมาะสมสำหรับการขยายอาณาเขต คือ อยู่ในที่ที่จะควบคุมดินแดนใหม่ ๆ ที่ได้ไว้ในครอบครอง และจะเชื่อมต่อ ก็เป็นฐานที่ในการขยายอำนาจที่นำไปอีกด้วย ต้องเป็นแหล่งอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติเพียงพอที่จะเลี้ยงประชาชนในอาณาจักรได้ และการสุดท้าย ต้องเป็นชัยภูมิเหมาะสมในการสร้างวิหารประดิษฐานศิลปะที่อันเป็นศูนย์กลางของจักรวาล คือ ต้องมีเป็นเขตธรรมชาติอยู่ในบริเวณนั้นด้วย

เมืองหลวงแห่งที่สองของ Jayavarman II คือ เมือง Hariharalaya (ดังชื่อเดิมตามชื่อเทพเจ้า Harihara) ซึ่งอยู่บริเวณทางเลสานเขมร ห่างจากเมืองเสียมราฐในปัจจุบันไปทางเหนือ 12 ไมล์ แต่ Jayavarman ก็ยังไม่พอใจ จึงถ้ายเมืองหลวงมาถังเหล็กที่ 3 คือเมือง Amarindrapura (ดังชื่อตามเทพเจ้า Amarindra หรือพระอินทร์ ซึ่งเป็นเทพเจ้าสำคัญอีกองค์หนึ่งในศาสนาพราหมณ์) แต่จะตั้งอยู่ที่ใดไม่ปรากฏหลักฐาน เมืองหลวงแห่งที่สืบทอดของ Jayavarman คือ เมือง Mahendraparvata ซึ่งอยู่บริเวณเช่า Phnom Kulen (อยู่ห่างจากนครหลวงหรือ Angkor ไปทางตะวันออกประมาณ 30 ไมล์) ปัจจุบันยังมีโบราณสถานที่บริเวณ Phnom Kulen หลงเหลืออยู่นับไม่ถ้วน ทำให้ทราบได้ว่า ลักษณะสถาปัตยกรรมเขมรในสมัยนี้คล้ายคลึงกันเดียว แต่มีอิทธิพลของศิลปะชาวนะ Champa เจือปนอยู่อย่างเห็นได้ชัด และจัดเป็นศิลปกรรมแบบก่อนสมัย Angkor (Pre-Angkorian Style) ลักษณะสถาปัตยกรรมของศิลปะแบบ Pre-Angkor คือ ความมีระเบียบ และการแสดงอ่อนน้อมถ่อมตน เช่น กระถางที่งศิลปอ่อนเดียวไม่รูจัก เห็นได้จากการวางผังเมืองอย่างไรสักส่วน เช่นเมือง Hariharalaya เป็นศูนย์กลางสาขามักนิยมสร้างเป็นหลังเดียวโดยตรง ๆ อยู่บนฐานสูง⁴ ศิลปกรรมก่อสร้างในสมัยของ Angkor

ในเวลาต่อมา จะเป็นวิธีการไปจากศิลป์ในสมัยนี้

อย่างไรก็ต ในการปลยรัชกาล Jayavarman II ก ญายเมืองหลวงกลับมาอยังเมือง Hariharalaya อีก จนกระทั่งสวรรคตในปี 850 จะเห็นวาราชานี้ทั้ง 4 แห่งของ Jayavarman II จะอยู่ในบริเวณหребลีเสาน เมมรังสิน ซึ่งเป็นแหล่งอุดมสมบูรณ์และทั้งสองอยู่ใกล้กันอย่างท าที่จะขยายอ านาจไปสู่ท ราบสูงโคราชและลุ่มน้ำเจ้าพระยา อีกด้วย แสดงว่า เมมร น โยนายนะจะขยายอาณาเขตไปทางทิศตะวันตกอยู่ตลอดเวลา แต่ยังไม่สบโอกาสเนมานะในสมัยนี้

ไอรสของ Jayavarman II คือ Jayavarman III ปักษรองอาณาจักรเขมร
ต่อมาจนถึง ปี ค.ศ. 877 ที่จากนั้นเป็นรัชกาลของ Indravarman I (ค.ศ. 877-
889) ซึ่งเป็นผลงานของเสื้อของ Jayavarman II (แสดงให้เห็นว่า การสืบทอดราชบัลลังก์
โดยนับทางฝ่ายหนึ่งอันเป็นประเพณีดั้งเดิมของชาวเขมรที่ออกเนื่องมีความสำคัญอยู่ในสมัย
กรีกศตวรรษที่ 9 นี้) Indravarman I มีชื่อเล่นว่า "นรุสินธุ" เป็นผู้เริ่มงานชลประทาน
ขนาดใหญ่ขึ้นในเขตทะเลสาบเขมร พระองค์ได้สร้างอ่างเก็บน้ำที่ม้า (ที่เรียกตามภาษา
เขมรว่า Baray) มีลักษณะคล้ายทะเลสาบขนาดย่อมขึ้นทางเหนือของเมือง Hariharalaya
จากทะเลสาบก็ไปชุมคลองระบายน้ำกระจาดออกไปโคจรอบ ไปตามเขตที่ร่าน้ำของประชาชน
ทำให้มีน้ำที่จะใช้ในการเพาะปลูกได้ตลอดปี เศรษฐกิจของเขมรก็มีนักลงทุนตามลำดับ กษัตริย์
เขมรองค์ต่อ ๆ มา ได้ดำเนินการอย่าง Indravarman ในการส่งเสริมการชลประทาน
และได้สร้าง Baray ขึ้นอีกหลายแห่ง งานก่อสร้างแข็งแกร่ง Indravarman ก็สันพระทัย
ไม่น้อย และได้สร้างวิหารประดิษฐานศิลปกรรมเขมร คือ เป็นวิหารแห่งแรกที่สร้างขึ้นด้วยหิน
หินแท้ที่สักมาทำวิหารมีขนาดใหญ่มาก บางก้อนหนึ่งถึง 6-7 ตัน 5 ก้อนหนึ่ง
วิหารของเขมรสร้างด้วยอิฐและฉาบด้วยปูน วิหารที่ Bakong มีฐานเป็นรูปสี่เหลี่ยมกว้างกัน
ถึง 5 ชั้น และมีตัววิหารอยู่ตอนบน ลักษณะการก่อสร้างคล้ายเจดีย์ Borobudur
ของพวค Sailendra ในช่วง อาจเป็นได้ว่า Indravarman ต้องการสร้างวิหารแห่งนี้
แข็งกับ Borobudur นอกจากนี้ Indravarman ที่ใช้สร้างวิหารหมู่ขึ้นอีก เรียกว่า
วิหารพระโค (Preah Ko) เป็นที่ประดิษฐานรูปบูชาของบรรพบุรุษ วิหาร Preah Ko
ถังแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงอย่างหนึ่งในศิลปกรรมเขมร คือ แทนที่จะมีตัววิหาร

หลังเดียวโโค ฯ อยู่บนฐานสูง วิหาร Preah Ko กลับสร้างเป็นวิหารหมู่อยู่บนฐานเดียวกัน⁶ วิหารที่ Preah Ko และ Bakong รวมกับวิหาร Lolei ที่สร้างขึ้นในสมัยค่อมมา รวมเรียกว่า หมู่เทวสถาน Roluos เป็นสิ่งก่อสร้างรุ่นแรกที่มีลักษณะเป็นแบบศิลปะเมือง Angkor ซึ่งถือว่าเป็นศิลปกรรมคลาสสิกของเขมร (Classical Cambodian Art) นอกจากสถาปัตยกรรมแล้ว ปฏิบัติกรรมของเขมรในยุคนี้ก็มีลักษณะอ่อง振兴 เดียวกัน คือ แสดงความสั่งและมีอ่านใจอย่างแข็งกระด้าง ในหน้าไม่แสดงความรู้สึก แต่รูปทรงสลักให้อย่างไร้สักส่วน แสดงถึงชีวิตจิตใจและเนื้อหนัง⁷

ไอรสของ Indravarman คือ Yasovarman I (ครองราชย์ 889-900) ได้เป็นกษัตริย์เขมรองค์ต่อมา Yasovarman คำเป็นยอดความพระราชนิคิ คือ ไอสร้างอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ขึ้นอีกแห่งหนึ่ง ซึ่งเรียกในปัจจุบันนี้ว่า Eastern Baray มีขนาดกว้าง 7 กิโลเมตร และยาว 7 กิโลเมตร อ่างนี้สร้างขึ้นเพื่อรองรับน้ำจากแม่น้ำเสียมราฐ ไว้ใช้ในฤดูแล้ง Yasovarman โปรดการก่อสร้างอื่น ๆ อีก และสนับสนุนงานศิลปะเป็นอ่องมาก ไอสร้างเมืองหลวงแห่งใหม่ขึ้นใหม่叫做 Yasodharapura ซึ่งถือเป็นเมืองแรกในกลุ่มนครหลวง (Angkor) เมืองนี้สร้างโดยล้อมเป็นเขี้ยว Phnom Bakheng เอาไว้ มีเนื้อที่หงส์หมกประมาณ 16 ตารางไมล์ มี周圍กว้าง 200 เมตร กันอยู่โดยรอบ ภายนอกเมืองเป็นที่ตั้งของบ้านเรือนราษฎร ตลาด และ ไร่นา นักโบราณคดีได้ขุดพบบ่อน้ำที่ขุดขึ้นด้วยหินมีความน่าประทับใจกว่า 800 แห่งในเมืองนี้ บนยอดเขา Phnom Bakheng เป็นที่ตั้งของวิหารสำหรับประดิษฐานกิจลึงค์ นอกจากวิหารแห่งนี้แล้ว Yasovarman ยังให้สร้างวิหารบนยอดเขาอื่น ๆ อีกมากมาย วิหารสำคัญแห่งหนึ่ง คือ เขาระวิหาร (Preah Vihear) บนเทือกเขาคงเรือก ที่กันขาดแคลนระหว่างประเทศไทยและเขมรในปัจจุบัน เขาระวิหารนี้เองเป็นสถานที่ศรัทธาทางพุทธศาสนาที่มีชื่อเสียงในโลก ได้รับการประกาศเป็นมรดกโลกโดยยูเนสโกในปี พ.ศ. 1959 และในที่สุด ศาลโลกก็ได้ตัดสินให้เขาระวิหารเป็นของเขมร

นักประวัติศาสตร์ประสบปัญหาในการศึกษาเกี่ยวกับระเบียบการปกครองของอาณาจักรเขมรในสมัยนี้ เช่นเดียวกับในสมัย Chenla ทั้งนี้ เพราะ เอกสารสำคัญที่หลงเหลือมาถึงปัจจุบัน คือ ศิลปาริบก กล่าวถึงแต่ก้านศាសนา และส่วนใหญ่เป็นเรื่องการสร้าง

วิหารค้าง ๆ นักประวัติศาสตร์สันนิษฐานว่า บริเวณที่อยู่ใกล้การปักกรองของเมืองโขค
ทรงในสมัยนี้นั้น คือ บริเวณที่^{ปัจจุบัน} เมืองเมืองในปัจจุบัน ตอนใต้ของเวียดนามให้ ภาคใต้ของ
ประเทศลาว และภาคตะวันออกของประเทศไทย คือบริเวณสูงโคราชลงไปทางใต้
จนถึงจังหวัดบุรี ส่วนคินແคนอื่น ๆ เช่น เขตลุ่มน้ำเจ้าพระยาที่เป็นอาณาจักรหาราชวงศ์ ภาค
เหนือของลาว และภาคเหนือของแหนมลายูนั้น เป็นเพียงคินແคนในเขตอิทธิพลเมืองเท่านั้น
เช่นเดียวกับเช้าไปปักกรองแค่อย่างใด ในการปักกรอง ดึงເຫັນທຸກໆໃຫຍ່ ພະນາກຂ້ອງຈົກຈົດ
ເປັນເຫຼວຮາສາມູ້ມືອຳນາຈຸງສຸດ ເປັນຢູ່ພິທົກ່າວຄວາມສັບສົນສຸດ ຄວາມເປັນຮະເບີຍເວື່ອນຮ້ອຍ
ໃນອາພາຈັກ ຮັກຄວາມຢູ່ຕົດຮົມ ປ້ອງກັນກາຮຽກຮານຂອງກົດຽງ ແລະເປັນຢູ່ນຳໃນພຶດທະກາສານາ
ແຕ່ອຳນາຈີນກາຮຽກຮານຮາກຮຽກແຜ່ນຕິນໂຄກແຫ່ງຈິງນັ້ນ ອູ້ໃນນີ້ອ່ານ້າຈັກກາຮຽກຂັ້ນສູງ ຂັ້ງ
ປະກອບຄ້ວາຮາຈັກສົງແລະຫ້າຮາຈັກກາຮຽກໃຫ້ທີ່ເປັນສາມູ້ຫຸນ ພະນາກຂ້ອງຈົກຈົດໃຫ້ເວລາສ່ວນ
ໃນຫຼຸ່ງທັກໄປໃນກາຮຽກຮານພຶດທະກຳຕ່າງໆ ທາງກາສານາ ທີ່ໃນສັນກັນ ອື່ອວ່າເປັນສິ່ງສຳຄັຟ່ອຄວາມ
ຮູ່ຈິງເວື່ອນຂອງອາພາຈັກ ກາຮຽກຮານຮາກຮຽກແຜ່ນຕິນອື່ນ ๆ ເຊັ່ນ ກາຮຽກທີ່ໄຫວ່ລັດເຂົ້ານັ້ນ
ຮາຈັກ ກາຮຽກກົງກາສີ ກາຮຽກແລະຄວາມເວື່ອນຮ້ອຍຂອງອາພາຈັກ ຈຶ່ງເປັນຫຼັ້ນທີ່ຂອງຫ້າຮາຈັກ
ຂັ້ນສູງດັ່ງກ່າວທີ່ມີຄະເສນາທີ່ເປັນຢູ່ນຳ ຄະເສນາທີ່ຍັງມີອຳນາຈັກນີ້ທີ່ອີກປະກາຮນັ້ນຄ້ວຍ
ກົດ ເປັນຢູ່ເລືອກຢູ່ສືບຮາຈສົມນົດຕໍ່ຈາກກົດຈົກຈົດອົງກົດກອນທີ່ສ່ວຽກຄົດໄປແລ້ວ ນັ້ນທີ່ຄຳນິ້ນມີນີ້ປັບຫຼາ
ອູ້ເນື້ອງ ແລະເຫັນວ່າມີໂອຣສເປັນຈຳນວນນາກອັນເກີດຈາກພະເໜີ
ເລືອກຫຼືອພະຮາຊີນີ້ (ປິ່ງການປົກຕິແລ້ວນັ້ນມີ 5 ພະອອົງຄ້ວາກັນ ມເຫັນ 4 ພະອອົງຄ້ນດີວ່າ
ເປັນຢູ່ປະຈຳທີ່ຫັ້ງ 4 ສ່ວນອີກຫະອງຈົກຈົດທີ່ເປັນຢູ່ປະຈຳທີ່ເບື້ອງນັນ) ແລະຫະສົນມອີກເປັນ
ອັນນາກ (ຫະສົນມເຫັນນັ້ນມັກເປັນອີກຫະອງຫ້າຮາຈັກກາຮຽກຂັ້ນສູງ ພ້ອມອີກຫະອງເຈົ້າເນື້ອງຫັ້ນຕ່າງໆ
ໃນອາພາຈັກ) ບຽດນາມກາຂອງໂອຣສເຫັນນີ້ ມີກະຈະວາງແຜນກາຮຽກແລະໃຫ້ອີກຫຼັດທີ່ມີອູ້ຈັກກາຮຽກ
ໃຫ້ໂອຣສໄດ້ເປັນກົດຈົກຈົດ ແລະເນື່ອເລືອກກົດຈົກຈົດໃໝ່ໄຟ ກົດນີ້ປັບຫຼາເວື່ອງກໍາຈັດເຈົ້າຍື່ນ ໃນ
ອັນນາກທີ່ເປັນຢູ່ແໜ່ງເພື່ອຄວາມປລອດກັກຂອງກົດຈົກຈົດທີ່ໃໝ່ ວິທີຮັກຈາກຄວາມປລອດກັກໃຫ້ແກ່ກົດຈົກຈົດ
ປະກາຮນັ້ນກົດ ໃກ້າຈົກຈົດແວດັບມີຫຼັກຫ້າຮາຈັກກາຮຽກຫຼັງ ນີ້ເປັນທີ່ມາຂອງກາຮຽກທີ່ກົດຈົກຈົດເນັ້ນ
ແລະກົດຈົກຈົດຂອງອາພາຈັກອື່ນ ໃນຢູ່ມີການນີ້ ຕ້ອງມີສົນມກຳນັ້ນໄວ້ມາກມາຍ ສຳຫັບຫ່ານ້າທີ່ຮັບ
ໃຫ້ກົດຈົກຈົດກໍາຍປະກາຮຽກຕ່າງໆ ແລະເປັນອົງຄົກ່າວໄປກໍາຍໃນເວລາເຖິງກັນ⁸

ຄະນຸມຄລສຳຄັຟ່ອົກກຸ່ມໜຶ່ງໃນຮາຈສຳກັກເນັ້ນ ພຣານມ໌ ຢູ່ນຳຫຼັ້ນທີ່
ປະກອບພຶດທະກຳສຳຄັຟ່ອົກກຸ່ມໜຶ່ງ ທາງກາຮຽກຮານຮາກຮຽກ ເຊັ່ນ ພຶດທະກາສິເມັກ ແລະພຶດທະກາສານາອື່ນ

รวมทั้งเป็นอย่างเช่นภาษาไทยเกี่ยวกับคำว่ากฎหมาย หรือ คำว่าธรรมศาสตร์ พระมหาณีในราชสำนัก นี้มีความหมายเป็นอยู่ในนิติ ซึ่งเป็นพัฒนาของสังคมครุฑ์

ความบุคคลทั้งหลายในราชสำนักเหล่านี้ จึงเป็นชนชั้นสูงในอาณาจักร บุกคล เหล่านี้จะติดต่อสัมสัրและแต่งงานกันโดยเฉพาะในหมู่ชนชั้นสูงที่อยู่กันเท่านั้น การแต่งงานระหว่างเจ้าชายเชมรกับชาวพราหมณ์ในราชสำนักมักเกิดขึ้นอยู่เสมอ ทำให้ในเวลาท่องทางที่ดีกว่าเป็นพราหมณ์หรือปูโรหิตในราชสำนักจะเป็นอย่างเชื่อถือมากเช่นทุกที่ จนในที่สุดในระยะหลัง ๆ พวกปูโรหิตส่วนใหญ่ก็ถือ พวกเจ้าชายเชมรนั่นเอง พวกชนชั้นสูงเหล่านี้จะสร้างวิหารเป็นที่ประดิษฐานรูปปั้นเทพเจ้าที่ชาวตนเลื่อมใสไว้ เช่นเดียวกับที่ กษัตริย์สร้างวิหารของพระองค์ชื่น แต่วิหารของชนชั้นสูงจะมีขนาดย่อมกว่า ฉะนั้นในอาณาจักรเชมร จึงเต็มไปด้วยวิหารใหญ่จำนวนมาก ล้วนเป็นที่ประดิษฐานรูปปั้นของพระศิริ พระนารายณ์ พระนรินทร์ ลักษณ์ พระไชสัตว์ ฯลฯ ⁹

ความสัมพันธ์ระหว่างกษัตริย์และชนชั้นสูงกับบรรดาประชาชานสามัญทั่ว ๆ ไป ไม่ค่อยมีนัก เวลา กษัตริย์จะเสด็จออกนอกพระราชวัง จะต้องมีขบวนของครักษ์แวดล้อมอยู่ อย่างหนาแน่น รายภูรท่ออยู่ทุกทางเสด็จจะต้องหมอบกราบลงเพื่อแสดงความเคารพ และเพื่อความปลอดภัยของกษัตริย์เองด้วย

ในด้านกฎหมาย อาณาจักรเชมรรับเอาคำมีรัฐธรรมศาสตร์ของพราหมณ์มา เป็นหลัก การตัดสินคดีค้าง ๆ มีชาราชการอยู่ให้ท่านดำเนินการ และมีกษัตริย์เป็นอยู่ 庇ษาอย่างสูงสุด แต่ในการพิจารณาคดีค้าง ๆ นอกจากจะอาศัยคำมีรัฐธรรมศาสตร์เป็นหลัก แล้ว ประเพิ่มด้วยความของเชมรที่ถือเป็นหลักปฏิบัติสืบมา ก็มีส่วนสำคัญในการตัดสินคดีด้วย การสืบสานประกูรว่า มีการพิสูจน์ด้วยการทราบร่างกายผู้ต้องหาทั้ง เช่น ให้ลูกไฟ ค่าน้ำ เป็นต้น

ทางด้านศาสนาใน ในสมัยคริสตศตวรรษที่ 9 และที่ 10 นี้ ลัทธิบูชาพระศิริจะมี ความสำคัญเป็นอันดับหนึ่ง ต่อมากในสมัยคริสตศตวรรษที่ 12 ลัทธิบูชาพระนารายณ์จะมีความ สำคัญขึ้นแทนที่ ในระยะเวลาเหล่านี้ ศาสนาพุทธก็มีอยู่บ้างเช่นกัน แต่ไม่ว่าความสำคัญเท่า ลัทธิทั้งสอง ส่วนใหญ่ประชาชนสามัญแล้ว ก็จะนับถือลัทธิบูชาศรัทธาเป็นสำคัญและวิญญาณบรรพบุรุษ หรือที่เรียกว่า Animism อยู่ โดยที่ศาสนาพราหมณ์หรือศาสนาพุทธนิยามหมายความไม่มี อิทธิพลต่อประชาชนเหล่านี้มากนัก

ทางด้านอักษรศาสตร์ ภาษาสันสกฤตเป็นภาษาที่แพร่หลายในราชสำนัก วรรณา
สำคัญในศตวรรษที่ ៩ มหาภารต์ทั้ง ១ ของอินเดีย เช่น รามายณะและมหาภารต

ภาษาหลังสมัยของ Yasovarman ในสมัยคริสต์ศตวรรษที่ ១០ อาณาจักร
เขมรมีกษัตริย์ปกครองคือ ៦ พระองค์ Yasodharapura ซึ่งเป็นเมืองหนึ่งใน
กลุ่ม Angkor ยังคงเป็นเมืองหลวงอยู่เรื่อยมา ยกเว้นในสมัยของ Jayavarman IV
คือ ในระหว่างปี ៩២៨ – ៩៤២ ภาษาหลังการวิวัฒนาหมุนเวียน Jayavarman IV
จึงพยายามย้ายเมืองหลวงออกไปจากเขต Angkor ข้าวครา กษัตริย์องค์คือมาเก็ตกลับมาปกครอง
ที่ Angkor ต่อไปอีก ในสมัยของ Rajendravarman II (ค.ศ. ៩៤៤ – ៩៦៨)
ซึ่งเป็นเชื้อสายกษัตริย์เมญ่าที่ปกครองอยู่ในอาณาจักรเจนละบก ได้เข้ามามีอำนาจที่ Angkor
ดังนั้น อาณาเขตที่เคยเป็นของเจนละบก คือ บริเวณภาคกลางและภาคเหนือของประเทศไทย
ล้วนในปัจจุบัน จึงเข้ามาร่วมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับอาณาจักรเขมรทางใต้ อาณาเขตของ
อาณาจักรเขมรในสมัยนี้ ทางภาคเหนือจึงแผ่ขึ้นไปถึงเขตแดนของอาณาจักรน่านเจ้า กำลัง
ทหารของเขมรมีความเข้มแข็งขึ้น Rajendravarman ได้ยกทัพเข้ารุกรานอาณาจักร
Champa แต่ไม่สามารถยึดกรองอย่างถาวร นอกจากนั้น Rajendravarman ยังให้
ช่อมแรมเมือง Yasodharapura เป็นการใหญ่ และก่อสร้างลิ้งค์ทั้ง ១ เพิ่มเติมอีกหลาย
แห่ง สถาปัตย์ได้รับการสนับสนุน ลิ้งแม้ Rajendravarman จะเป็นผู้บัญชาติชาว แต่
ก็ได้รับการสนับสนุนจาก Rajendravarman II
คือ Jayavarman V (ค.ศ. ៩៦៨ – ១០០១) รัชกาลนี้ เป็นสมัยที่เขมรมีความเจริญทาง
ศิลป์วิชาการทั่ว ១ อย่างมาก พระราหમมีบพยาทสำคัญในการเผยแพร่ความรู้ใน
ทั่วโลก ១ สิ่งที่น่าสนใจประการหนึ่งคือ บรรดาเจ้านายผู้หญิงในราชสำนักเขมรทั่วไป
สนใจศึกษาหาความรู้ในวิชาการทั่ว ១ อย่างลึกซึ้ง เอกสารจีนอิงกับกล่าวยกย่องไว้ว่า
สักวีในราชสำนักเขมรมีความรู้เป็นอันดับที่ เช่น เชี่ยวชาญทางด้านรัฐศาสตร์และโทร
ศาสตร์¹⁰ เนื่องจาก สักวีในราชสำนักจึงได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งสำคัญ ១ ใน
ทางราชการ เช่น เป็นราชเลขานุการ เจ้านายสักวีเหล่านี้ยังมีบทบาทสำคัญในการช่วย
ส่งเสริมสถาปัตยกรรม เช่น สร้างวิหารทั่ว ១ เป็นที่น่าสังเกตว่า วิหารที่สวยงามที่สุดใน
สมัยนี้ คือ วิหารบันทายศรี (Banteay Srei) ถูกเรียกว่า “เมืองป้อมของสักวี”
(Citadel of the woman)¹¹

3. อาณาจักรเขมรในสมัยรุ่งเรืองที่สุด ตั้งแต่คริสตศตวรรษที่ 11 – 13 ตอนที่ 3

ในสมัยคริสตศตวรรษที่ 11 – 13 ตอนที่ 3 เป็นระยะที่อาณาจักรเขมรมีความเจริญรุ่งเรืองและมีอานาจสูงสุด ดินแดนภายใต้อานาจเขมรแผ่ขยายออกไปไกลรอบ ทิศเหนือมีอานาจไปถึงเวียงจันทร์ และหลวงพระบาง ทิศตะวันตกจะเขตแดนอาณาจักรพม่า และทิศใต้มีอานาจขยายไปถึงเมืองนครศรีธรรมราชและแหลมมลายูตอนเหนือ เช่นรัชกาลซึ่งที่อยู่ในสมัยนี้ดัง 3 พระองค์คือกัน คือ สuryavarman I (Suryavarman I ค.ศ. 1001 – 1050) สuryavarman II (Suryavarman II ค.ศ. 1113 – 1150) และชาญavarman VII (Jayavarman VII ค.ศ. 1181 – 1219) รัชกาลที่ 3 นี้ มีส่วนสำคัญในการเสริมสร้างอานาจของเขมรให้มั่นคง โดยยกหัวไปท่าศักดิ์สิทธิ์ในทางศิลปะ ขยายอาณาเขตหลายครั้ง และได้สร้างเทวสถานอันทึ่งใหญ่เชิงเป็นมรดกโลกค้าค่ายในทางศิลป์ ให้กับชนชาติเขมร ที่สำคัญ คือ ปราสาทหนครวัด นครธม ปราสาทนาيان แต่การสังคระ และการก่อสร้างขนาดใหญ่ในสมัยนี้ที่คงใช้แรงงาน ผู้คน และทรัพยากรสูงมากเป็นจำนวนมาก จึงเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้อาณาจักรเขมรยกระดับและอุ่นกำลังลงเป็นอย่างมากในตอนปลายคริสตศตวรรษที่ 13

Suryavarman I ได้เป็นกษัตริย์เขมรต่อจากพระเจ้า Udayadityavarman I (ครองราชย์ ค.ศ. 1001 – 1002) ซึ่งเป็นผู้สืบราชบัลลังค์ต่อจาก Jayavarman V มีหลักฐานบ่งไว้ว่า Suryavarman I ต้องต่อสู้ปราบก็ครุฑ์แข่งขัน อุฐุหลาภีก่อนที่จะได้เป็นกษัตริย์ในปี 1002 และสันนิษฐานว่า Udayadityavarman ก็เป็นผู้หนึ่งที่ถูก Suryavarman กำจัดลงก็ว่า ตามประวัติที่เล่ากันสืบมา Suryavarman I มีพระราชนิคามเป็นกษัตริย์แห่งอาณาจักร Tamra linga (อยุท្ឦีนครศรีธรรมราชในปัจจุบัน) ซึ่งเป็นอาณาจักรที่นับถือศาสนาพุทธ และวิมารคเป็นเชื้อสาย กษัตริย์เขมร (คือพระเจ้า Indravarman) รัชกาลของ Suryavarman ที่กินระยะเวลาประมาณ ปี ค.ศ. 1002 – 1050 ถือว่าเป็นสมัยที่อาณาจักรเขมรมีอานาจรุ่งเรืองสูงสุดระดับหนึ่ง Suryavarman ก็ได้รับการยกย่องว่าเป็นกษัตริย์ที่ใหญ่ที่สุดพระองค์หนึ่งในประวัติศาสตร์เขมร

ในการเดินทางตามอาณาเขต Suryavarman ได้ขยายอำนาจเข้าไปยังลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งเป็นที่ตั้งของอาณาจักรทวาราวดี ข่องมอย ท้าเมรยังพญากระเบื้องรอบกรองอาณาจักรมอยในเขตหมู่ภาคใต้ต่อไป แต่ทำไม่สำเร็จ ส่วนทางค้านใต้ ศิลาจาริก ทัศนบที่ลพบุรีบูร์งไว้ว่า อ่านจากเมรุครอบคลุมไปถึงอาณาจักร Tambralinga ส่วนทางค้านเหนือมีไปถึงหลวงพระบาง

ผลงานค้านสถาปัตยกรรมในสมัยของ Suryavarman I มีความสวยงามไม่น้อย ที่สำคัญที่สุดคือ ปราสาทพิมานคากาส (Phimeanakas) และปราสาทตาเกว (Ta Keo) ปราสาทพิมานคากาสสร้างอยู่บนฐาน 3 ชั้นที่สูงมาก บนยอดมีศิวปราสาทอยู่หลังเดียว แต่ปัจจุบันหักหงายเกือบหมด จุดประสงค์ในการสร้างพิมานคากานี้ ไม่มีหลักฐานบ่งไว้ว่า มีเรื่องเล่าในหมู่ชาวเขมรว่า สร้างขึ้นสำหรับเป็นที่ Suryavarman I จะให้พับกับนางอิคาระภายนอก ทุกคนนั่งอิคาระภายนอก (ความนัยถือในสมัยโบราณนั้น เชื่อว่า พระภายนอกเป็นเจ้าของคินແແມรหั้งหมอด) จะปรากฏการในรูปของหนิงสาวสวย และกษัตริย์เขมรจะคล้องเสียงกับอิคาระภายนอกนี้เสียก่อน จึงจะเส็จไปนาสัมภានั้นแล้ว ฯ ได้ถ้าไม่ปฏิบัติตามนี้แล้ว ก็พิบัติจะเกิดขึ้นกับอาณาจักร สำหรับปราสาทตาเกวนี้ เป็นปราสาทแห่งแรกของเขมรที่สร้างครั้งที่หนึ่งที่มีราย 12

กวีเหตุที่ Suryavarman I เป็นเชื้อสายของกษัตริย์ที่นับถือศาสนาพุทธ Suryavarman I จึงให้การสนับสนุนศาสนาพุทธนิกายมหายานในราชสำนักด้วย อิ่งเม็ว่า พระองค์จะนับถือศาสนาพราหมณ์ลัทธิชาพระศิริวัตถุกิจกาน

ไกรสของ Suryavarman ชื่อ Udayadityavarman II ได้เป็นกษัตริย์ต่อมา คงแค่ปี ค.ศ. 1050 - 1066 ระยะช่วงนี้ เป็นสมัยที่เขมรคล่องประสนบดีทางญี่ปุ่น ราชอาณาจักรหลายครั้ง ที่เป็นกบฏในหมู่เมือง 3 ครั้งก่อขึ้น สาเหตุของการกบฏเหล่านี้ สันนิษฐานว่า มาจากความไม่พอใจของขุนนางที่นับถือศาสนาพุทธนิกายมหายาน หันนี้เพื่อ Udayadityavarman II ซึ่งเป็นผู้นับถือศาสนาพราหมณ์ ลัทธิไศวนิการ ให้ความสนับสนุนแก่เฉพาะศาสนาพราหมณ์เท่านั้น Udayadityavarman II สามารถปราบกบฏลงได้ แต่ก็ทำให้กวนานาจช่องรัฐบาลเขมรอ่อนแองลงชั่วคราว การบักครองบรรดาพระเทศาจารย์พลอยกลับลงครั้ง ลิทธิพลเขมรในแถบลุ่มน้ำเจ้าพระยาในระยะนี้จึงเสื่อมถอยไป เปิดโอกาสให้พม่าในสมัยของพระเจ้าอนิรุธ (Anaurahta) แห่งอาณาจักรพุกาม (Pagan) เข้ามานี้

อิทธิพลในอาณาจักรหารา瓦ศั้นแห่งเขมร

ภายหลังรัชสมัยของ Udayadityavarman II และ ความวุ่นวายในอาณาจักรเขมรยังคงมีต่อมา ทุนนางเขมรซึ่งเป็นข้าหลวงปักธงเมือง Mahidharapura เก้าแห่งซึ่งราชสมบัติจากกษัตริย์เขมร คือ พระเจ้า Harshavarmman III ได้สืบเรื่องและตั้งตัวเป็นกษัตริย์เสียเอง บรรดาหրรคพวงของ Harshavarmman ก็พยายามซิงอำนาจกลับคืน จึงเกิดการสู้รบเป็นสังคมรามกลางเมืองซึ่ง ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1080 จนถึงปี 1113 ในระหว่างนี้ เป็นสายของข้าหลวงเมือง Mahidharapura ก็ได้เป็นกษัตริย์ปักธงอีก 2 รัชกาล คือ Jayavarman VI และ Dharamindravarman I หลานชายผู้หนึ่งของ Dharamindravarman ที่มีชื่อต่อมาว่า Suryavarman II ได้รวมกำลังกำจัด Dharamindravarman และหรรคพวงของ Harshavarmman III ได้รานครบแล้วก็ตั้งตัวเป็นใหญ่ขึ้นในปี ค.ศ. 1113

Suryavarman II เป็นกษัตริย์ที่มีความทะเยอทะยานอย่างมากน้ำใจ และได้รับการยกย่องว่าเป็นกษัตริย์ที่อัจฉริยะที่สุดของเขมร Suryavarman II มีแผนการขยายอาณาเขตเขมรออกไปอย่างกว้างขวาง ในสมัยนี้ กองทัพเขมรได้เข้ามุก្តรุกไปถึงแคว้นตั้งเกีย โดยเดินทางผ่านไปทางภาคเหนือของลาว แต่ไม่สามารถยึดครองตั้งเกียได้ เพราะอาณาจักร Champa ไม่ยอมเป็นพันธมิตรกับเขมร จึงหันไปรุกราน Champa ถึง 3 ครั้ง ทั้วยังกัน แต่ก็ไม่สามารถมีอำนาจเหนือ Champa ได้ ทางตะวันตก Suryavarman ประสบความสำเร็จในการเช้าไว้มีอำนาจเหนืออาณาจักรหาราวาศั้นอีกรัชที่นึง หลังจากที่เขมรต้องสูญเสียอิทธิพลไปในสมัยที่มีเรื่องวุ่นวายในอาณาจักร ในระยะนี้เป็นสมัยที่คนไทยอพยพลงมาสู่บริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยาเป็นจำนวนมากแล้ว ในกองทัพของ Suryavarman จึงปรากฏว่ามีกองทหารรับจ้างชาวไทยรวมอยู่ด้วย¹³ อายุang ไรก็ตาม เขมรยังไม่สามารถกอบกู้เอารถูปถัมภ์กลางของเขมรได้ ทางภาคใต้ อำนาจของเขมรแผ่ไปถึงทางเหนือของแหลมลายเซ่นสมัยก่อน

Suryavarman ได้เริ่มเปิดสัมพันธทางการทูตกับจีนอีกรัช เพื่อผลประโยชน์ทางการค้า และเพื่อความมั่นคงของอาณาจักรในทางการเมืองตัวชี้ นับตั้งแต่สมัยของ Jayavarman II มาแล้ว เขมรก็มีให้ติดต่อกับจีนอีกด้วย จนถึงสมัยของ Suryavarman II

คณะทูตจากเชมรได้เดินทางไปราชสำนักบังกอกก่อตั้งในปี ก.ศ. 1116 ต่อจากนั้นมีทูตเชมรเดินทางไปปัจจุบันเนื่อง ๆ จักรพรรดิจีนได้พระราชทานคำแนะนำแห่งกษัตริย์แห่งเจนละให้กับ Suryavarman II ด้วย

นอกจาค้านสังคมรายอาณาเขตแล้ว ผลงานทางค้านสถาปัตยกรรมในสมัยของ Suryavarman II ที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นศิลปกรรมที่สำคัญ และล้ำค่าที่สุดของเชมร Suryavarman II ได้ให้สร้างปราสาทนครวัด (Angkor Wat) ขึ้น ปราสาทแห่งนี้เป็นเทวสถานทางศาสนาพราหมณ์ เป็นที่ประดิษฐานรูปปั้นพระวิษณุ ปราสาทนครวัดเป็นเทวสถานที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในโลก และได้ลักษณะส่วนสวยงามที่สุดในศิลปะเชมร ประกอบด้วยปราสาท 5 องค์ ตั้งอยู่บนฐานสี่เหลี่ยมซึ่งข้อนกันเป็นชั้นสูงถึง 40 ฟุต เนื้อที่ห้องหมุนของฐานสี่เหลี่ยมนี้มีห้องลับ 750 ตารางฟุต บนฐานขั้นบนมีปราสาท 4 องค์ประจารอยู่ 4 ทิศ และตรงกลางมีปราสาทองค์สำคัญที่สุดซึ่งมีขนาดใหญ่และสูงกว่าปราสาทอื่น ๆ ตั้งอยู่ ปราสาทองค์กลางนี้สูงถึง 130 ฟุต ปราสาทขนาดก่อตั้ง 4 องค์ที่อยู่โดยรอบเชื่อมติดกับกันด้วยระยะเบื้องที่มีหลังคาคลุม ตรงกลางของระยะเบื้องทั้ง 4 ค้าน มีฐานประทูต และจากฐานประทูตทั้ง 4 นี้เอง มีระเบียงสร้างไปเชื่อมกับปราสาทองค์กลาง ตั้งจากกุ่มปราสาทและฐานนี้ออกไป มีระเบียงขนาดใหญ่เกินกว่าแห่งล้อมรอบอีกชั้นหนึ่ง และตรงมุมทั้ง 4 ของกำแพงนี้ มีปราสาทขนาดก่อตั้งสร้างประจารอยู่ 4 องค์ ตั้งจากกำแพงนี้ออกไป ซึ่งมีกำแพงรอบนอกนี้ไว้อีก 2 ชั้น รวมเนื้อที่ห้องหมุนของปราสาทนครวัดไปได้ถึง 850,000 ตารางเมตร¹⁴ ปราสาทครัวจัดเป็นสถาปัตยกรรมที่ได้รูปทรงของงานที่สุดของเชมร ลักษณะการก่อสร้างเป็นวิวัฒนาการมาจากปราสาทตามแก้วในสมัยของ Suryavarman I ปราสาททั้ง 9 องค์ของนครวัด มีห้องค่าวาจาไว้วย ลิ้งแม่ลักษณะปราสาทจะคล้ายคลึงกับสถาปัตยกรรมในลินเดีย แต่ลักษณะเด่นของปราสาทเชมรคือ สถาปัตยกรรมอันมีระเบียบชนิดที่ไม่เคยรู้จักกันในประเทศอินเดีย มองจากภายนอกก็สามารถอธิบายได้ยากเดียวันนี้ ที่ไม่อาจมองถูกให้เห็นได้ทั้งหมดจากภายนอก ซึ่งผิดกับวิหารที่สร้างขึ้นในลินเดียในยุคเดียวกันนี้ ที่ไม่อาจมองถูกให้เห็นได้ทั้งหมดจากภายนอก ที่มีลักษณะที่ลึกซึ้งและซับซ้อนมากกว่า ทำให้มีความงามที่ลึกซึ้งและซับซ้อนมากกว่า เพราะอันเดียสร้างฐานหินประทูตภายนอกให้ขนาดสูงสุด ทำให้มีความงามที่ลึกซึ้งและซับซ้อนมากกว่า เนื่องจากภายนอกมีความงามอย่างประหลาดในเวลาเย็น แสงอาทิตย์ที่กำลังจะตก เสียลับ ปราสาทนครวัดก็ยังมีความงามอย่างประหลาดในเวลาเย็น แสงอาทิตย์ที่กำลังจะตก เมื่อมากระทบกับปราสาทจะทำให้ปราสาทมีลักษณะที่เปลี่ยนแปลง¹⁵ ตามระเบียงโดยรอบปราสาท ก็จะมีภาพลักษณะต่างๆ ในรูปแบบที่เปลี่ยนไป ภาพลักษณะที่แสดงเหตุการณ์ต่าง ๆ ในสมัยนั้น

เหล่านี้ແກສลักໄວ້ຢ່າງສ່ວຍງານໄດ້ສັດລ່ວມຢືນ ແລະ ສ້ອນແສຄງເຊີວິຈິຕີໃຈອ່າງຮຸນແຮງ ເຊັ່ນກາບໃນການສູ່ຮົນ¹⁶ ທີ່ປຣາສາທອງຄົກລາງມີຮູປພະວິຫຼຸພະຄິຫຼວານອູ່ ຫຶ່ງຄວາມຈິງ ກົດໝາຍ
ຮູປຈໍາລົດຂອງ ສູ່ຮົນ Suryavarman II ຜູ້ທີ່ອພະອົງຄ່າວ່າເປັນການຫົ່ງຂອງພະວິຫຼຸຫຼືອພະນາ
ນາຍຝັ້ນເອງ ເມື່ອພະອົງຄົກລາຍແລ້ວ ປຣາສາທ່ລັງນີ້ຈະເປັນສຸສານເກີນພະອັນດາຮູບ
ພະບຽນທີ່ພົກວ່າຍ

ນອກຈາກເຫົວສົດານຳຕັ້ງ ຖ້າ Suryavarman ກັ້ງໄດ້ສ້າງຄ່າງເກີນນີ້
ໝາດໃຫ້ຫຼັບອືກແໜ່ງໜັງແລະໃຫ້ສ້າງຄົນລົກຫລາຍສ່າຍ

ທາງຄຳນຳສຳສັນນາ ລັດທຶນຊາຫຣະນາຮາຍມີຄວາມສຳຄັນທີ່ສຸດໃນສັນນີ້ ຫຶ່ງກີ່ເປັນເວລາ
ເຖິງກັນທີ່ລັດທຶນຊາຫຣະນາຮາຍທີ່ຮູ່ງເຮືອງອູ່ໃນຮາສຳນັກຂອງອາພາຈັກຮວາກາຄະວັນຄອກຄ້ວຍ
ອ່າງໄຮກີ່ ລັດທຶນຊາຫຣະກີວະກີ່ກັ້ງເປັນທີ່ນີ້ກັນແພ່ວໜາຍ

ກາຮັດວຽກຂອງພະທິບໍດາ ດັ່ງນີ້ແມ່ນການສົດານຳຕັ້ງໃຫ້ໃນສັນນີ້ ສູ່ຮົນ Suryavarman II
ນີ້ທີ່ໃຫ້ຮູບພາລົດຂອງເກພົ້າແຮງງານຮາຍງານໃຫ້ໃນກອງທັພແລະໃນການກໍ່ສ້າງອ່າງມາກມາຍ
ທີ່ກັ້ງຄົດໃຫ້ຈໍາຍເຈັນເປັນອັນນາກໃນການເສີມກໍາລັງທັພແລະຈັກຫາອຸປະກອດຜົ່ງກໍ່ສ້າງ ເສີ່ຍັງ
ອາຫາຮາຍໃນປະເທດກົດໝາຍນຳມາເລື່ອງທັພແລະກ່ຽວມະກຳກໍ່ສ້າງເປັນລັ້ນນາກ ຜູ້ຮັນກາຮະໜັກ
ກີ່ ຮາຍງູ້ທີ່ຕົ້ນຫຼູກເກພົ້າແຮງງານໃນກອງທັພແລະໃນການກໍ່ສ້າງ ແລະ ຫຼູກເກີນການຟ້າມາກີ້ນ ໃນ
ສັນນີ້ ສູ່ຮົນ Suryavarman II ກວາມເກີດຮັນກັ້ງໄນ່ປ່າກູ້ພຸດຄອກມາໃຫ້ເຫັນ ເພຣະ
ຊານະເຄຣະຊູກີຈຂອງເໜັນຮັນກັ້ງອູ່ ແຕ່ໃນຮະກະໜັງ ເມື່ອກັດໜີ່ເໜັນຮັນກັ້ງຄຳເນີນໄອນາຍ
ໝາຍອາຫາເຫັນແລະສ້າງສິ່ງກໍ່ສ້າງລັບໃຫ້ໄຫຼຸໄຫຼຸ້ອູ່ອູ່ ເໜັນຮັນກັ້ງຈົນລົງທານລຳດັບ ປະຊາຊນ
ທີ່ໄດ້ຮັບຄວາມເຄືອກຮັນກັ້ງກໍ່ກ່ອງການກົງເງື່ອນ ກັດໜີ່ເໜັນຮັນກັ້ງ Champa ຊີ່ໂອກາສເຫັນມາຮູກຮານ
ໄກ້ໃນປີ 1167

ກາຍຫັ້ງສັນນີ້ ສູ່ຮົນ Suryavarman ມາດານ້າຍຂອງພະອົງຄົກ ດັ່ງນີ້
Dharanindravarman II ໄກ້ປັກຄອງປະເທດຄ່ອມາ ຈົນຄືນປີ ດ.ສ. 1160 ສິ່ງທີ່ນໍາສັນໃຈເຖິງກັນ
Dharanindravarman II ກົດໝາຍ ທຽບເປັນກັດໜີ່ເໜັນຮັນກັ້ງແກກທີ່ນັບດີອືກສາສາຫຼືນິກາຍ
ເດාວາທ ແຕ່ສາສນາພຸທ່ນິກາຍ ເດාວາທ ກົງໝາຍໄດ້ເປັນທີ່ນີ້ແພ່ວໜາຍໃນເໝັນໃນສັນນີ້ແຕ່ອ່າງໃດ
ຫລັງຮັບກາລີ້ນ ໂອຮສົດໜັງຂອງ Dharanindravarman II ກົດ ຢາສອວາຣມ II
ໄກ້ເປັນກັດໜີ່ໂປ່ງຫ່າໃຫ້ໂອຮສະຫອງຄົກໃຫ້ ກົດ Jayavarman VII ຫຶ່ງນໍາຈະເປັນຮັບຫາກາຫ
ທີ່ດູກຫອງ ຕົ້ນລົກໝັກການເນືອງໄປຫລຸບຫ່ອນອູ່ໃນອາພາຈັກ Champa

ในสมัยของ Yasovarman II (ค.ศ. 1160 - 1166) นี่เอง เช่น

ต้องเผชิญกับการบุกรุกใหม่ 2 ครั้ง ครั้งแรกเรียกว่า Rahus เป็นบุกรุกของพวากษาวนาทีไม่พอใจในการถูกเกณฑ์แรงงาน และเก็บภาษีอย่างแรงมากทั้งแต่สมัย Suryavarman II รัฐบาลสามารถปราบปรามลงได้ในที่สุด กบฏครั้งที่สอง นำโดยข้าราชการชื่อ Tribhuvanadityavarman การปราบบุกรุกครั้งนี้มีผลให้ Yasovarman II ต้องสูญเสียพระชนม์ในการต่อสู้ และหัวหน้ากบฏได้ซึ่งคัวเป็นกษัตริย์ชื่อ Jayavarman VII ซึ่งหลบซ่อนอยู่ใน Champa ได้ข่าวการบุกรุกกลับเข้ามาทั้งเชมร อาจจะต้องการช่วยเหลือองชาติของตน หรือเพื่อหาโอกาสเป็นใหญ่เสียเองก็ไม่แน่ชัด แต่มาภึงกษัตริย์หลังนี้ Yasovarman II ถูกปลงพระชนม์ไปแล้ว และบุกรุกซึ่งคัวเป็นกษัตริย์ได้สำเร็จ Jayavarman เห็นจะแก้ไขสิ่งใดไม่ได้ก็เลิกกลับไปยังที่นอนในอาณาจักร Champa ลึกครั้ง

ในปี ค.ศ. 1167 Champa เห็นอาณาจักรเชมรล้อมและลงเหล่าการบุกรุกเริ่มส่งกำลังเข้ามาบุกรุก ครั้งแรก ๆ ก็เป็นการบุกรุกเพื่อรับทรัพย์สมบัติและผู้คนและชาหยแคนเชมร แต่ในเวลาต่อมา คือในปี 1177 กองทัพของ Champa ก็บุกเข้าไปล้วนจนถึงนครหลวง กษัตริย์เชมรถูกปลงพระชนม์ เชมรจึงอยู่ในสภาพวุ่นวายเป็นจลาจล

โอกาสที่นี่เองที่ Jayavarman VII ปราบกบฏทั้งหมดจากที่ตอน ทำการรวบรวมกำลังชาวเชมรแล้วบินไปล้อมกองทัพ Champa ลอกไปได้สำเร็จ จากนั้น Jayavarman VII จึงปราบปรามบรรดาบุกรุกในอาณาจักร จนถึงปี ค.ศ. 1181 ก็สามารถควบคุมสถานการณ์และทำให้เชมรลุණในความสงบลึกครั้ง Jayavarman VII จึงประกาศพระองค์เป็นกษัตริย์ แต่กบฏต่อต้าน Jayavarman VII ยังปราบกบฏที่มูลหลพระตะบอง Jayavarman พร้อมด้วยแม่พหงษ์พระองค์ที่เป็นเจ้าชาชรา Champa เข้าไปรบปรามให้ในเวลาอันสั้น

Jayavarman VII เป็นกษัตริย์ที่มีชื่อเสียงและได้รับการยกย่องว่าเป็นกษัตริย์ที่มีใจใหญ่ไม่น้อยไปกว่า Suryavarman II พระองค์เป็นหั้งหักรน นักปักธง และนักก่อสร้างที่มีความสามารถ เป็นผู้ที่เคาระทักษิลสักการความเป็นอยู่ของประชาชน เป็นอุปถัมภ์คุ้ม

กษัยหลังที่น่าอภิญญาจักรเขมรกลับสู่สีสภาพปกติแล้ว โครงการล่ามันคืบไปข่อง Jayavarman VII ก็คือ แม่ข่ายอ่าน้ำใจเข้าไปในอาณาจักร Champa แม่พืชสำคัญของ Jayavarman VII ในการสังเคราะห์กับ Champa ก็คือเจ้าชายชาวจามที่ชื่อ Sri Vidyananda นั่นเอง ในกลุ่มท้าทายเชมรสมัยนี้ ปรากฏว่ามีกองทหารรับจ้างชาวไทยรวมอยู่ด้วย และเป็นกำลังสำคัญของ Jayavarman ท้าทายเชมรเข้ารุกราน Champa อยู่หลายครั้ง ในที่สุด ในปี ก.ศ. 1203 อาณาจักร Champa ก็ตกอยู่ใต้การยึดครองของเชมร การที่ได้ Champa ไว้ในครอบครองนี้ถือว่าเป็นความสำเร็จทางทหารครั้งสำคัญที่สุดของ Jayavarman VII พระองค์ได้แต่งตั้งเจ้าชายชาว Champa ที่เคยเข้ามาอยู่ในราชสำนักเชมรออกไปเป็นกษัตริย์ปกครอง Champa ในฐานะพระเทศาราช โดยมีทหารเชมรค่อยควบคุมอยู่ด้วย Jayavarman VII ยังสามารถขยายอำนาจของเชมรไปยังอาณาจักรทวาราวดีได้ถึงครั้ง ภายหลังที่อินเดียพ่ายแพ้ในแต่นี้เสื่อมถอยไปในสมัยมีการจลาจล บรรดาศิลปะแคนส่วนอื่น ๆ ที่เคยอยู่ใต้อำนาจของเชมรมาก่อน เชมร ก็ได้ไว้ในอำนาจหงส์ลัน ฉะนั้น เมื่อร่วมอาณาจักร Champa เข้าด้วยแล้ว อาณาจักรเชมรในสมัย Jayavarman VII นี้จึงมีอาณาเขตกว้างขวางกว่าสมัยก่อน

Jayavarman VII นับถือศาสนาพุทธนิกายมหายาน ในสมัยของพระองค์
ศาสนาพุทธมหายานซึ่งรุ่งเรืองอยู่ในราชสำนัก แต่ศาสนาพราหมณ์ ลัทธิบูชาพระศิวะ และ
พระนารายณ์ก็ยังเป็นที่นับถือกันอยู่ในหมู่เจ้านายและชนบุรุษ เช่น

เหตุการณ์สำคัญก่อประการหนึ่งในสมัยนี้คือ สถาบันพุทธนิกายหินยาน ซึ่งแพร่หลายอยู่ในอาณาจักรพม่าและทวาราวดี เริ่มแพร่หลายเข้ามาสู่อาณาจักรเขมรด้วย โโคษพระชาวมอญ พระภิกขุในนิกายหินยานที่อิวันย์เคร่งครัดจะเข้าไปสังสก敦หลักธรรมแทนแพร่สถาบันให้แก่ประชาชนเขมรโโคษทรง ทำให้ประชาชนเขมรหันมาบีกอกลิ่งสถาบันพุทธนิกายหินยานมากขึ้นทุกที ซึ่งติดกับสถาบันพราหมณ์หรือสถาบันพุทธนิกายมหายาณ ซึ่งแพร่หลายอยู่แต่ในหมู่ชนชั้นสูงในราชสำนัก มีคักระจาดยกอกมาถึงประชาชนทั่ว ๆ ไปด้วย เมื่อประชาชนรับเรื่องสถาบันพุทธนิกายหินยานไว้แล้วนี้เอง จะมีผลสำคัญเป็นอย่างมากต่อระบบการปกครองแบบเทเวรากษาของเขมรในอนาคต

ในค้านสถาปัตยกรรม Jayavarman VII ก็ให้ทึ้งมรดกอันล้ำค่าไว้ให้แก่
เขนร เช่นเดียวกับกษัตริย์ที่ยังไม่ถูกคุ้น ๆ งานก่อสร้างในสมัยของ Jayavarman VII

เมืองโบราณที่สำคัญที่สุด คือ เมืองครอม (Angkor Thom) และปราสาทบាយอน (Bayon)

Jayavarman VII สร้างนครธมอ่ำงมั่นคง เพราเมืองประสังค์หะใน
เป็นเมืองป้อมสำหรับป้องกันการรุกรานของศัตรู โดยเฉพาะอย่างที่จากพวก Champa
กำแพงเมืองนครธมก่อขึ้นดินปูนและมีขนาดสูงและใหญ่มาก หลังกำแพงค้านในเมืองยัง
ทำเนินดินขนาดใหญ่ เสริมไว้อีกแนวหนึ่งรอบกำแพงเมืองค้านกันมีภูเมืองขนาดใหญ่อีกเช่น
กันล้อมรอบกว่าห้าล้านประมาณ ๘ ไมล์ ตามกำแพงเมืองมีประตูเข้าเมืองห้าล้าน ๕ ประตู
ที่มีประตูของนครธมเป็นศิลปกรรมก่อสร้างที่เปลกตา คือหัวเป็นปรางค์สูง และส่วนบนของ
ปรางค์แกะสลักเป็นใบหน้ามนุษย์ขนาดใหญ่ไว้ห้า ๔ หิศ ส่องห้างทางตรงหน้าประตูเหล่านี้
มีรูปปั้นของสูรคุกเข้าเรียงเป็น列 ในมือหัวลำตัวพระภิกษุนักเจ็คหัวเอาไว้

ทรงใจกลางเมืองครั้นนี้ Jayavarman VII ได้สร้างวิหารทาง
พุทธศาสนาขนาดใหญ่ขึ้น เรียกว่า ปราสาทบាយ (Bayon) Bayon เป็นศิลปกรรมก่อ¹⁷
สร้างที่เปลกที่สุดในบรรดาวิหารหงส์หงส์ของ Angkor และมีขนาดใหญ่เป็นที่สองรองจาก
นครวัด Bayon ประกอบด้วยหัญปูรังค์ในตอนอยู่ประมาณ 50 องค์ องค์กลางมีขนาดสูงสุด
ล้วนบนของปรางค์หุกองค์จะแกะสลักเป็นรูปหน้ามนุษย์ขนาดใหญ่ไว้หงส์ 4 ค้าน หน้ามนุษย์
เหล่านี้ คือ พระพักตร์ของพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร (Avalokitesvara)
ซึ่งเป็นที่รู้จักกันในເວົ້າເມືອງຄາກເນັ້ນວ່າ ໂລກເກສວາ (Lokesvara) ความจริงพระพักตร์
ของพระโพธิสัตว์นี้คือรูปจำลองของพระพักตร์ของ Jayavarman เองว່າພະເພົ່າ
Jayavarman นับถือศาสนาพุทธนิกายมหายาน และทรงคิดอ้วกว่าพระองค์เป็นภาคหนึ่งของ
พระโพธิสัตว์ พระพักตร์หงส์หงส์คนนี้มีสีพระพักตร์อ่อนๆ ไม่ขาวกัน คือ มีคงคาที่ปิดสนิท แสดง
ความสงบนิ่งอันเป็นความสงบที่หันจากความยุ่งเหยิงของโลก และมีรอยยิ้มแน่นๆ ที่แสดง
ถึงความสุนทรีย์ในและความกรุณาต่อสรรพสัตว์หงส์ปวง เป็นการยิ้มที่เล็กซึ่งอันยากต่อการ
อธินิษฐานค่าพุทธ นักประวัติศาสตร์เรียกรอยยิ้มนี้ว่า รอยยิ้มแห่ง Bayon
ซึ่งเป็นสีหน้าที่แสดงถึงอิทธิพลของศาสนาพุทธนิกายมหายาน การปฏิมากรรมในสมัยนี้ จะ
เห็นได้ว่า นากช่างໃม้มุงมาสู่การแสดงความรู้สึกที่ใบหน้า อันเป็นความรู้สึกทางพุทธศาสนา
ผสมกันลักษณะของชนพื้นเมืองเขมร

ปราสาท Bayon สิ่งขึ้นด้วยความเร่งรีบอย่างมาก เหตุระเหทหินแคลง แห่งที่นับมา ก่อเป็นปรางค์นั้น ถูกนับมา ก่อข้อนกันโดยไม่ใช่เมืองที่เชื่อมไว้แต่ก่อข้างไป แต่ก่อ แกะสลักกูน้ำค่าที่ก่อແພງของ Bayon จัดเป็นภาพสลักที่สวยงามที่สุดแห่งหนึ่ง และคงให้เห็น ถึงประวัติศาสตร์ของเขมรในสมัยนั้นเป็นอย่างดี เช่น แสดงภาพเกี่ยวกับสังคมระหว่าง เเขมรกับอาณาจักร Champa ที่สำคัญก็อ แสดงชีวิตความเป็นอยู่ประจำวันของชาวเขมร ไว้อย่างละเอียด เช่น ภารกิจค้าขายสินค้าในตลาด ภารกิจเล่นชนไก่ และภารกิจ ค้าง ฯ เป็นต้น

นอกจากทางด้านศาสนาแล้ว Jayavarman ยังให้ก่อสร้างสถาปัตยกรรม สำหรับผู้เดินทางสักดิ์ศรีไปมาตามสองข้างทางถนนที่คัมนาสู่นครธม เป็นจัตุวนมหากัปติ 121 แห่ง และสร้างโรงพยาบาลสำหรับผู้เจ็บป่วยและพิการอีกเป็นอันมาก Jayavarman ผู้นี้เป็นผู้ให้จาริกไว้ในหลักศิลป์ว่า “พระราชาอย่อมทบทุกชั้นราษฎร์จากโกรกภัยใช้เจ็บของ ประชาชนกิจกว่าโกรกภัยใช้เจ็บของพระองค์เอง”¹⁹

จากการงานในการขยายอาณาเขตและการก่อสร้างอาจกล่าวได้ว่า Jayavarman VII เป็นกษัตติรัฐที่ก่อให้เกิดหตุสกหะของทั้งหมดของเขมร ในสมัยของพระองค์ อาณาจักรเขมรได้เจริญ รุ่งเรืองอิงซึ่กสุด อย่างไรก็ตาม การสังคมรากฐานอาณาเขตและเพื่อปรับกับภูมิประเทศท้องถิ่น ครั้ง และการก่อสร้างขนาดใหญ่เช่นนี้ จะเป็นต้องเกณฑ์แรงงานจำนวนมหาศาลจากราษฎร รวมทั้งเก็บภาษีเพื่อขึ้นค่ายให้คนจำนวนมากเป็นค่าใช้จ่าย สิ่งก่อสร้างนั้น เมื่อสร้างแล้วก็ต้องใช้คน อีกเป็นอันมากคือภูแลรักษา ในขณะนั้นเขมรมีเหวส่วนห้องที่สร้างไว้ในสมัยก่อน ๆ และใน สมัยของ Jayavarman VII รวมห้องลินปะประมาณ 20,000 แห่ง ต้องใช้บกบัวชและชาหาส คือหูแลห้องหมู่ประมาณ 300,000 คน คนจำนวนนี้รักษาห้องด้วยช้าวเป็นภาระให้ถึงปีละ ประมาณ 38,000 ตัน¹⁹ ภาระล้นหนักหน่วงจึงคงอยู่กับประชาชนที่เป็นชានาญกิจลัพ อาหาร เป็นผู้ที่คงอยู่กับภัยและงานเข้าเป็นทหารและกรรมกร และเป็นผู้ที่ต้องเสียภาษี ศึกษาจารย์ Coedés จึงมีความเห็นว่า Jayavarman VII เป็นกษัตติรัฐที่คึกคัก พระองค์เป็นผู้ยิ่งใหญ่ที่สุด ก็จะเป็นอาการติดกิจทางประสาทอย่างหนึ่งที่เรียกว่า Megalomania นโยบายการสาธารณูปการและภารกิจทางประสาทอย่างเดิมคือพระองค์ ทำให้อาณาจักร เเขมรยกจนลงและห้องเสื่อมอ่านใจลงในเวลาท่องมา²⁰

การที่อาณาจักรเขมรในสมัยคริสตศตวรรษที่ 11 - 13 ตอนนั้น สามารถสร้างกลุ่มปราสาทที่ Angkor ได้อย่างใหญ่โตและวิจิตรพิสดารเช่นนี้ อาณาจักรเขมรจะต้องมีฐานะเศรษฐกิจที่มั่นคงเป็นอย่างมาก จึงจะสนับสนุนให้กิจการยัธรรมอันรุ่งเรืองและผลงานอันล้ำเลิศเช่นนี้ได้ การศึกษาคนคว้าเก้าอี้ภาระบุนเดอร์ชูฟฟ์ของเขมรในสมัยคริสตศตวรรษที่ 11 - 13 เป็นมาท่ากันอย่างจริงจังในสมัยสังคมโลกครั้งที่สองมานี้เอง ส่วนใหญ่เป็นผลงานของ

M. Bernard Philippe Groslier โภคการที่หลักฐานทางโบราณคดีร่วมกับหลักฐานที่ได้จากการสำรวจทางอากาศ และเอกสารของโปรดุเกสและสเปต์บันทึกไว้ในสมัยคริสตศตวรรษที่ 16 Groslier สามารถอธิบายได้ในที่สุดว่า เนื่องจากลักษณะแบบ กษัตริยกรรมที่ประชาชนส่วนใหญ่ในสังคมนั้นเป็นชาวนา จึงมีความมั่งคั่งถึงขนาดที่จะสร้างกลุ่มปราสาทกลุ่มใหญ่ๆ トイเป็นจำนวนมาก และเป็นสถาปัตยกรรมที่สวยงามอย่างไม่เหมือนใครที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นสถาปัตยกรรมที่ดีที่สุดในโลก

Groslier กล่าวว่า อาณาจักร เมอร์มังค์สุมบูร์ด์ได้เพิ่มระดับการซ้อมประทาน เช่นรับแบบอุ่นเครื่องการซ้อมประทานนี้มาจากอาณาจักรญี่ปุ่น และโคนันมาปรับปรุงขยายให้ใช้การได้ ผู้รับผิดชอบในการส่งเสริมการซ้อมประทานอุ่นเครื่องข้างหน้า รัฐบาลเมอร์มังค์สุมบูร์ด์เป็นผู้นำ ปลูกหัวใจการเพาะปลูกของเมอร์แต่เดิมก็คือลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ จะนำฝันมาสู่เมอร์เป็นจำนวนมากเกินไปและในระยะเวลาอันสั้นเกินไป พอกันถูกฟันไปแล้ว น้ำที่จะใช้ในการเพาะปลูกก็ไม่พอเพียง รัฐบาลเมอร์จึงแก้ไขหัวใจของการสร้างอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ในที่เรียกว่า Baray อ่างน้ำแห่งนี้ขนาดใหญ่กักน้ำไว้ได้ถึง 30 ล้านคิวบิกเมตร อ่างเก็บน้ำจะเก็บน้ำไว้ในระหว่างฤดูฝน และช่วยให้อาณาจักรเมอร์มีน้ำใช้ในการบริโภคและเพาะปลูกต่อไป ที่นี่คือจุดเริ่มต้นของการพัฒนาเมืองที่สำคัญ ไม่ใช่แค่เมอร์สามารถจะทำการเพาะปลูกได้ถึง 3 หรือ 4 ครั้ง และนี่เองเป็นเหตุให้เมอร์สามารถผลิตอาหารได้อย่างพอเพียงที่จะเลี้ยงประชาชนเป็นจำนวนมากและมีเหลือเป็นลินคำอุดกได้อ่องเหลือเพื่อน้ำจากอ่างเก็บน้ำจะถูกนำไปหล่อเลี้ยงพืชพรรณอย่างไร้ประมาณ 13 ล้านเอเคอร์ โภคภัณฑ์คงเหลือส่วนหนึ่งของระบบส่งน้ำที่สร้างสรรค์จากอุ่นเครื่อง ถูกเนื่องที่ล้อมรอบนครวัดและนครธรรม ที่เป็นส่วนหนึ่งของระบบคลองส่งน้ำนี้ ระบบซ้อมประทานเช่นนี้ นอกจากระบบท่ำให้พืชน้ำไว้ในการเพาะปลูกอย่างคุณภาพสูงแล้ว ยังช่วยป้องกันน้ำท่วมจากทะเลสาบ ป้องกันการลักทรัพย์คุกคามหลังน้ำท่วม และคลองส่งน้ำยังใช้เป็นทางคมนาคมได้อย่างดี

กษัตริย์เขมรเป็นผู้รับผิดชอบให้ร่างนการชลประทานคำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ
เพื่อความมั่นคงและสมบูรณ์ของอาณาจักร ทราบว่ากษัตริย์สนพระทัยถูกและระบบชลประทาน และ^๑
ราชภูมิเต็มใจจะปฏิบัติหน้าที่ได้รับมอบหมาย เกี่ยวกับการควบคุมการส่งน้ำแล้ว อาณาจักร
เขมรก็จะมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจซึ่งจะสนับสนุนให้มีความมั่นคงทางการเมือง ทั้งแต่สมัย
กษัตริย์ศุภวารายที่ ๙ จนถึงกษัตริย์ที่ ๑๓ ตอนตน การชลประทานคำเนินไปอย่างราบรื่น เศรษฐกิจของเขมรรุ่งเรืองจนกษัตริย์สามารถสร้างสิ่งก่อสร้างขนาดใหญ่ขึ้นได้ แต่ภาคหลังเมืองการ
เกษตรแรงงานราชภูมิ เพื่อใช้ในการรับและการก่อสร้างหรือความรุนแรงยิ่งขึ้น ระบบการชลประ^๒
ทางและการกลักรมของเขมรก็ได้รับความกระหายน้ำ เผรະชาติการถูกแลเนื่องจากแรง
งานของราชภูมิกันนำไปใช้ในด้านอื่น เศรษฐกิจเขมรจึงเสื่อมโทรมลงตามลำดับ กษัตริย์เขมร
ในสมัยต่อมาไม่มีความสามารถพอที่จะพัฒนาระบบเศรษฐกิจที่เคยรุ่งเรืองให้กลับอยู่สภาพเดิมได้อีก
ประกอบกับความต้องการอุดหนุนต่าง ๆ ทำให้ราชภูมิความไม่พอใจรัฐบาลมากขึ้นทุกที อาณาจักร
เขมรจึงอ่อนแอลงทุกด้าน เมื่อกองอาณาจักรไทยรุกราน และเข้าทำลายระบบชลประทานใน
กษัตริย์ศุภวารายที่ ๑๔ อาณาจักรเขมรจึงไม่มีโอกาสกลับไปรุ่งเรืองเหมือนดังสมัย Angkor
ไว้อีกเลย

4. อาณาจักรเพมรในสมัยเสื่อม

ສົມພັດວິສະຄະກວຽກຢ່າງທີ 13 - 15 (ເນື້ອເຂມຣທົ່ວໂລກທີ່ນິ້ນກຣລວງ)

รัชกาลของ Jayavarman VII สืบสุกlongในราช ค.ศ. 1218 เนื่องการล้อมในเขมร ในเวลาที่อมาในสมัยคริสต์ศตวรรษที่ 13 - 15 ไม่ค่อยมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์หลงเหลืออยู่มากนัก กษัตริย์ของเขมรในสมัยนี้ไม่มีผู้ใดมีความสามารถ ฐานะทางเศรษฐกิจของเขมรค่อยๆ ทรุดโทรมลงอันเป็นผลจากการใช้จ่ายอันฟุ่มเฟื่องในสมัยก่อน ประกอบกับการค้าชายแดนประเทศสำคัญอื่น ๆ เช่น จีน ก็มีอุปสรรคเพราะ รัฐบาลจีนในสมัยราชวงศ์ Sung พยายามควบคุม มิให้เงินตราตัวใหม่ออกนอกประเทศ จึงจำกัดการซื้อขายค้าฟุ่มเฟื่องจากอาณาจักรในเอเชีย ภาคเนย์ลงอย่างมาก และเวลาอมา จีนก็ถูกพวกมองโกลรุกรานอีก การค้าชายจังหวัดไปชั่วคราว สถานะกันโดยรุ่งเรืองของเขมรค่อยๆ เสื่อมลงทุกที การก่อสร้างขนาดใหญ่ คังเข่น Angkor

Wat Bayon ไม่ปรากฏว่ามีชื่อเลยในสมัยนี้ อาณาจักรเขมรเริ่มแยกออก ประเทศราชไค โอกาสปลีกตัวเป็นเอกราชหลายแห่ง เช่น อาณาจักร Champa อาณาจักร Tambraling และพวกคนไทยในลุ่มน้ำเจ้าพระยาที่สามารถก่อตั้งกันขึ้นได้ เช่นรอ กไปจากบริเวณนี้ได้ ส่วนเริ่ง อกหักไร้ก็ ในสมัยคริสต์ศักราชที่ 13 - 14 พอนั้น ความรุ่งเรืองในตัวอาณาจักรเขมรแท้ ๆ (Cambodia proper) ยังคงปรากฏอยู่และสามารถทำให้ Chou-ta-Kuan นักเดินทางชาวจีนเกิดความประทับใจเป็นอย่างมากกับความสวยงามของ Angkor

ในปี ก.ศ. 1243 - 1295 กษัตริย์ที่ปกครองเขมรคือ Jayavarman VIII ซึ่งเป็นผู้นำดีอีกคนหนึ่งในสมัยนี้ ให้มีการเคลื่อนย้ายและทำลายรูปปั้นของพระโพธิสัตว์ ออกจากวิหารต่าง ๆ รวมทั้งจาก Bayon ด้วย และนำเอาศิลปะมาประดิษฐ์ฐานไว้แทน Jayavarman VIII เป็นกษัตริย์ที่ไม่มีความสามารถแพ้ค่ายใด การปกครองเขมรในเชิงลุ่มน้ำเจ้าพระยาเริ่มคลายความมั่นคงลง เป็นโอกาสให้คนไทยที่สูชาติห้วย ภายนอกต้องรุกราน พร้อมกับการบุกพื้นที่ของเขมร (ซึ่งเป็นราชบุตรเชื้อชอง Jayavarman VII เองด้วย) ร่วมกับพื้นที่ของกษัตริย์ที่ไม่สามารถต้านทานไหว้ แต่ก็สามารถต้านทานไหว้ได้ อาณาจักรของคนไทยที่สูชาติห้วยจะเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมาก ในสมัยของพื้นที่หุบเขารามคำแหง และได้ขยายอาณาเขตมาทางตะวันตกและตะวันออกเฉียงใต้จนถึงแม่น้ำเจ้าพระยาและแม่น้ำป่าสัก ซึ่งบริเวณนี้เคยอยู่ในอาณาจักรเขมรมาก่อน ทางใต้ อาณาจักรสูชาติห้วยก็แผ่ไปจนถึงแหลมมลายู เเขมรไม่สามารถจะก่อจักรวรรดิใหญ่ลงได้ เพราะไม่มีกำลังและความสามารถพอ และสูชาติห้วยยังคงดำเนินนโยบายเป็นพันธมิตรอย่างแน่นแฟ้นกับอาณาจักรของคนไทยทางเหนืออีก ต่อ อาณาจักรเวินทางและอาณาจักรพระเยกา จึงสูงวิสัยที่เขมรจะทำลายลง ทั้งพื้นที่หุบเขารามคำแหงยังคงดำเนินนโยบายเป็นไมตรีกับจักรพรรดิญี่ปุ่นไปชั่วหนึ่งจีน จีนจึงสนับสนุนให้อาณาจักรไทยขยายดินแดนเข้าไปในอาณาเขตของเขมรที่มีท่าที่โอบหังค์อีกด้วย

ส่วนเขมรเองกลับคำเป็นนโยบายผิดพลาด นอกจาก Jayavarman VIII จะไม่ยอมท้าความความประสังค์ของกุนไบร์ชันที่ให้เขมรสั่งบรรดาการไปยังปักกิ่งแล้ว ยังได้จับราชบุตรจีนคุมขังไว้ด้วย เมื่อยุคในเวลาต่อมา ทั้งจีนก่อตั้งสู้รบอยู่กับ Champa ตัวจีนได้ชักชวนหัวหน้ากลุ่มมาโจมตีเขมรอย่างไม่ท่องสังสัย แต่ใช้คดีทั้งเป็นของเขมรอยู่ ทั้งนี้因为ไม่สามารถปราบ Champa ลงได้ เเขมรจึงรอดพ้นจากการถูกยึดครองโดยพวกมังกรกลับไปได้

การที่กองเสียศินแคนทางคุณน้ำเจ้าพระยาไปในที่ก่ออาณาจักรไทยดังนี้ ทำให้เขมร กองสูญเสียแหล่งทรัพยากรอันได้แก่ข้าวปลาอาหาร ผู้คน และสัตว์พาหนะที่เคยได้ไปเป็นอันมาก และนี้เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้กษัตริย์เขมรในสมัยนี้และสมัยต่อ ๆ มา ไม่สามารถสร้างวิหาร อันใหญ่โตสูงงามดังเช่นปราสาทนครวัดและบายนไคซึ่ง แต่เดิมเช่นนี้กลับเป็นผลที่คือประชาชน เขมรทั่ว ๆ ไป เพราะไม่ต้องถูกเกณฑ์แรงงานอุ่งหนักอีก เมื่อไม่มีกำลังความสามารถพอที่ จะขยายอาณาเขตและสร้างอนุสรณ์อันทึ่งใหญ่ กษัตริย์เขมรจึงหันไปสนใจเรื่องความเจริญ ทางด้านศิลปวิชาการ สมัยนี้เป็นสมัยที่ความรู้ทางด้านอักษรศาสตร์เจริญขึ้นเป็นอย่างมาก พวก นักประชาร์ต์ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งสำหรับ ทางราชการ และกลาโหมเป็นอยู่มือ宦官ในราช สำนัก บรรดาคนประชาร์ต์จากศินแคนจำนวน ๆ ก้าวันมาถึงชาวด้วยการทั่งราชสำนักเขมร

การเปลี่ยนแปลงสำคัญที่เกิดขึ้นในสมัยคุรุสอดศุภาราที่ 13 ตอนกลางลือประกาศหนึ่ง ก็คือ การแห่หน้ายของศាសนาพุทธนิกายหินยกยั่งประชาชนสามัญในเขมร ซึ่งแต่เดิม เป็นอยู่นับถืออยุธยาเป็น主业และวัฒนธรรมที่รับมารุช การเผยแพร่ศาสนาพุทธนิกายหินยานนี้เริ่มมีนาถึ้นแต่ สมัยของ Jayavarman VII แล้ว แต่ประชาชนมานิยมนับถืออุ่งแห่หน้ายในสมัยนี้ พระ กิจกุชารามอถุ รวมทั้งกิจกุชาราเขมรเองที่เป็นอยู่เผยแพร่ศาสนา ให้เข้าติดต่อสั่งสอนกับประชาชน โดยตรง หลักธรรมของศាសนาพุทธนิกายหินยกยั่งไปจากหลักธรรมของศាសนาพราหมณ์และ หลักธรรมของศាសนาพุทธนิกายหินยกยั่งเป็นอันมาก พระกิจกุชาราหง่ามหินยานเครื่องครั้งครั้งอยู่ในศิล วินิจฉัย รักษาให้คงอยู่และไม่สูงสุดแห่งสมบัติใด ๆ ศាសนาพุทธนิกายหินยานไม่สันนับสบุนไห้การสร้าง วิหารที่ใหญ่โตวิจิตรพิสดารที่ต้องใช้แรงงานมนุษย์อย่างมากน้ำใจในการก่อสร้าง และไม่ต้องทำ พิธีทางศาสนาที่ลับซับซ้อน หลักธรรมทางศาสนาพุทธก็มิได้มีอิทธิพลกับประชาชนทั่วชั้น วรรณะ เนื่องด้วยศាសนาพราหมณ์ ศาสนาพุทธนิกายหินยกยั่งสามารถเผยแพร่ลากไปได้อุ่งราชเรื้อร ใหญ่ปราชชานสามัญที่มีฐานะความเป็นอยู่อย่างจ่าย ๆ จากบันทึกของ Chou-ta-Kuan นักเดินทางชาวจีน ซึ่งเดินทางมาถึงอาณาจักรเขมรในปี ค.ศ. 1296 – 1297 ให้บันทึกไว้ว่า ประชาชนทุกคนมีชาภรณ์และ Chou-ta-Kuan เห็นพระกิจกุชาราหง่ามหินยานเป็น จำนวนมากในอาณาจักรเขมรในเวลานั้น

การเผยแพร่องศาสนานิกายหินยานไปสู่ประชาชนเขมรเช่นนี้ วีผลประโยชน์ กระเทือนมาถึงสถาบันกษัตริย์ของเขมรเป็นอย่างมาก กล่าวคือ ในสายตาของประชาชน

กษัตริย์มิໄຄ้อยู่ในฐานะสูงดุจเทพเจ้าตามลัทธิ เทวราชากองศ่าสนาพราหมณ์หรือเปรียบเสมือนพระโพธิสัตว์ความแนวความคิดของกษาสนาพุทธนิກายมหาayan เหนือคนดังสมัยก่อน อ่านใจความสำคัญสิทธิของกษัตริย์ที่เคยໄค้รับแรงสนับสนุนความเชื่อทางศาสนาถือคล่องเป็นคันมาก หรือในหากษัตริย์จะไม่สามารถตอกย้ำตนให้ประชาชนเข้ามาด้วยบริการต่าง ๆ เป็นแรงงานในฐานะเป็นกรรมกรไคล์ย่างมากมายเหมือนดังเช่นสมัยก่อน²²

กษัตริย์ต่อจาก Jayavarman VII คือ Indravarman III ซึ่งแต่ก่อนเป็นนายทหารและໄค้อภิเชกกับราชชิกาของ Jayavarman VIII และต่อมาໄค้อภิเชกคำนำเจ้าจาก Jayavarman VIII สำเร็จ Indravarman III พยายามจะฟื้นฟูอานาจและอภิสิทธิของกษัตริย์ขึ้นมาใหม่ โดยกระทำประองค์ให้โกลัมกับราชภูมิมากขึ้น เช่นปราการหงษ์ประองค์บ่อครึ้งในที่สาธารณะ และมีนโยบายสนับสนุนกษาสนาพุทธนิกายหินยกที่เป็นหินยอดอยู่ในหมู่ประชาชนมากขึ้น โดยการพระราชนทรัพย์ในการสร้างและบำรุงวัด แต่ในราชสำนักแล้ว กษาสนาพราหมณ์ยังมีอิทธิพลอยู่ Indravarman มีความสามารถที่กว้างขั้นกว่ากษัตริย์องค์ก่อน สามารถหยุดยั้งการขยายคำนำเจ้าของสุโขทัยเข้ามาในอาณาจักร เช่นริเวอร์ไซด์ และໄค้เปลี่ยนนโยบายที่เกี่ยวข้องกับจันเสียใหม่ ให้จัดส่งคณะทูตไปกังราชสำนักจันเสียเพื่อประกาศปูรุสสันทั้งหมดไม่ครึ่งรั้วจันไปในสมัยของ Jayavarman VIIIT

กษัตริย์องค์สุดท้ายที่ปรากฏพระนามในศิลาจารึกของเขมรคือ Jayavarman Paramesvara (1327 - ?) รัชกาลของกษัตริย์องค์นี้จะสิ้นสุดลงเมื่อใดไม่แน่ชัด ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1340 เป็นต้นไป เขมรจะบ้านที่ก่อเรื่องราวต่าง ๆ ในราชสำนักเป็นหนังสือของทวาราการแผนการจารึกลงบนแท่งหิน บังประวัติศาสตร์สันนิษฐานว่า การเปลี่ยนแปลงนี้เกิดขึ้น เพราะกษัตริย์เขมรและบรรดาชนชั้นสูงในราชสำนักได้เปลี่ยนมาบ้านถือศาสนาพุทธนิกายหินยาน คั่นนั้น จึงยกเลิกประเพณีจารึกคำสั่งเรสิริย์กษัตริย์ลงบนแท่งศิลาเป็นภาษาสันสกฤต ซึ่งเป็นประเพณีที่กษัตริย์ในสมัยก่อน ๆ ที่นับถือศาสนาพราหมณ์ยอมปฏิบัติอยู่ แล้วหันมาบ้านที่ก่อเรื่องราวลงในสมุดเป็นภาษาบาลีแทน (ภาษาบาลีเป็นภาษาทางราชการของกษาสนาพุทธนิกายหินยาน) การเปลี่ยนแปลงเช่นนี้สันนิษฐานว่าเกิดขึ้นเป็นครั้งแรกในสมัยของ Jayavarman Paramesvara และในระยะนี้เอง ที่กษาสนาพุทธนิกายหินยานแพร่หลายจากเขมรไปสู่อาณาจักรลาวคำวาย

พงศ์การเมืองเริ่มบันทึกตั้งแต่ปี ค.ศ. 1340 ໄດ້ກ່າວວ່າ ກົມຕົງເມຣທີ
ປະກອບອູນຢູ່ໃນระหว่างปี 1340 – 1353 ຄືດ ນີ້ພັນບັນຫາ (Nippean Bat) ແລະ ໃນປີ
1353 ນີ້ເອງ ໄຄມື່ເຫຼຸດກົມຕົງເສັກຫຼຸດເກີດຂຶ້ນຄືດ ກົມຕົງໄຫຍແໜ່ງຄາພາຈັກຮອງຢູ່ອາຫານ
ພຣະຣາມາທິບຕີ່ 1 ໄດ້ທຽງໃຫ້ກອງທັພໄຫຍເຂົ້າຕົນຄຣລວງຈົນສານາຮົດຢືນຄຣນລວງໄວ້ໄດ້ລົງ 4 ປີ
ກົມຕົງເມຣທີ່ລົ້ກໍາໄປຢັງຈາກສຳນັກລາວ ກາຮຽກຮານຄຣັງທີ່ສອງຈາກຄາພາຈັກໄຫຍ ເກີດຂຶ້ນໃນ
ປີ ค.ศ. 1394 (ຕຽງກັບສົມໝັກຂອງສົມເຄື່ອງພຣະຣາມເກວ່ວ) ໄຫຍຢືນຄຣນລວງໄວ້ໄດ້ລົ້ກໍເຊັ່ນເຄຍ
ແລະແຕ່ງທີ່ໃຫ້ເຈົ້າຍໄຫຍປະກອບອູນ ແລ້ວໃນປີ 1401 ເຈົ້າຍເມຣກົມຕົງກຳລັງກັນມາຫັນໄລ່
ທັພໄທກໄປໄຕ໌ ເຫຼຸດກົມຕົງທີ່ສອງຄຣັງນີ້ນີ້ມີບັນຫຼຸດໄວ້ໃນພັງກົວການໄທກຕຽກກັ່ງທັງກົວການເມຣ
ແລະ ພັງກົວການໄທຍຍັງກ່າວດີ່ການຢືນຄຣນລວງຂອງກອງທັພໄຫຍເກີດເປັນຄຣັງທີ່ສາມ ໃນປີ ค.ศ.
1431 (ຕຽງກັບສົມໝັກຂອງພຣະເຈົ້າສ້າມພຣະກາ) ກາຍຫລັງທີ່ຄວັງລົມນົມຄຣນລວງອູນຢູ່ຫລາຍເດືອນ ໄຫຍ
ແຕ່ງທີ່ໃຫ້ເຈົ້າຍໄຫຍປະກອບອູນໄຕ້ໄມ້ນານົມມືລັນເປັນລັ້ນພຣະຫນົມລົງ ເຈົ້າຍເມຣກັບມານີ້
ອໍານາຈີນຄຣນລວງໄໄດ້ລົກ ແຕ່ກາຍຫລັງກົມຕົງເມື່ອງນລວງໄປອູນຢູ່ຫພນເປົ້າ ເຖິງໃຫ້ໜ່າງຈາກອໍານາຈ
ຂອງໄຫຍໂຄຍທີ່ນົມຄຣນລວງໃຫ້ຮຽນ

ນັກປະວັດທິກສອກ ເຊັ່ນ ທ່າສຄຣາຈາරຍ໌ Briggs ໄນຍົມເຂົ້າເຮັດວຽກ
ຄານທີ່ປຣາກງົງໃນທັງກົວການເມຣແລະໄຫຍ ໂຄຍກ່າວວ່າ ຫຼືມັນຫຼັກພັງກົວກາທີ່ສະລັບນັ້ກຫຼຸດ
ກົມຕົງຄລາດເຄລືອນ Briggs ອາຍຸຫລັກຮູນຈາກເອກສາຮົມໃຈນີ້ນີ້ມີກົມຕົງການສັງຫຼຸດຈາກຮານສຳນັກ
ເມຣໄປຢັງປັກກົງ ໂຄຍສົ່ມໄໝເສມອດັ່ງແຕ່ປີ 1371 ດີປະມາດ 1405 ແສດງວ່າເຫຼຸດກົມຕົງໃນເມືອງ
ເມຣອູນຢູ່ໃນສກາຫປົກຕົມໄກ້ຢູ່ໃຫຍຮູກຮານແຕ່ອ່າງໃກ້ ໄຫຍມາຢືນຄຣນລວງໄດ້ເປັນຄຣັງແຮກໃນປີ
1431 ມ່ານີ້ເມຣທີ່ຍ້າຍເມືອງນລວງໄປອູນຢູ່ຫພນເປົ້າ ນັກປະວັດທິກສອກອື່ນ ຖ້າ ບາງຄົນກີ່ໄມ້ເຫັນ
ກົມຕົງກັບຫຼຸມກົມຕົງ Briggs ເຊັ່ນ Dr. Wolters Wolters ມີຄວາມເຫັນວ່າ ໄຫຍກົມ
ນົມຄຣນລວງ ค.ศ. 1369 ຜົນເປັນປີສຸກຫ້າຍໃນຮັບກາລຂອງສົມເຄື່ອງພຣະຣາມາທິບຕີ່ 1 ແໜ່ງອູນຢູ່ກາ
ເພຣະພັງກົວການເມຣນັ່ງໄວ້ວ່າ ນົມຄຣນລວງເສັກແກ້ໄທໃນປີຮັກ ແລະປີຮັກໃນຮະຍະນັ້ນ ຕຽງ
ກັບປີ ค.ศ. 1369 ຄວາມເຂົ້າເຂົ້ານີ້ສອຄລົ້ອງກັບເຮົອງກາຮັກສັງຫຼຸດຈາກເມຣທີ່ປຣາກງົງໃນເອກສາຮ
ົມ ຈຶນກ່າວວ່າ ໃນປີ ค.ศ. 1371 ນັ້ນ ກົມຕົງເມຣທີ່ສັງຫຼຸດໃປປະທັບອູນຢູ່ເມືອງນາສານ (Basan)
(ຫຼັງອູນຢູ່ໃນມລພລ Srei Santhor) ມີໆຫຼືເນື້ອງ Angkor ແລ້ວຢ່າງໃກ້ ແສດງວ່າກ່ອນໜ້າ

ปี 1371 Angkor คงถูกยกครองโดยกองทัพไทย และขณะที่สิ่งหุบไปปั้นนี้ ไทยก็ยังคงมีอำนาจอยู่ที่ Angkor กษัตริย์เขมรจึงต้องอพยูที่ Basan อีก 6 ปีต่อมา กษัตริย์เขมรจึงยกทัพมาซึ่งชิงเอานครหลวงจากไทยได้ และได้สิ่งหุบไปยังราชสำนักจันอีกในปี ค.ศ. 1378 ในปีนั้นพงศาวดารจีนได้มันทีกว่าคะยะหุบมีมาจากการ "Supreme Ruler of Kambuja" ที่ Wolters เชื่อว่าคำแห่งนั้นเช่นนี้ แสดงว่ากษัตริย์เขมรในเวลานั้นมีอำนาจสูงสุดและปกครองอยู่ที่ Angkor

ตามเหตุการณ์ของ Dr. Wolters นครหลวงเสียแก่ทัพไทยเป็นครั้งที่สองในปี ค.ศ. 1388 ในสมัยของพระเจ้า Dhamasokaraja (ทรงกับสมัยของสมเด็จพระราเมศวรของไทย) ก่อนหน้าที่ทัพไทยจะเข้ายึดนครหลวงในปีนี้ ทัพของอาณาจักรทางส่องไคสูรุบกับประปรายมาก่อนแล้วชายแคนในเขตจังหวัดชลธร แล้วจันทบุรี เพื่อแห่ชิงทรัพย์สมบัติและภาคต้อนประชาชนของแต่ละฝ่าย เมื่อยึดนครหลวงไคในปี 1388 ไคได้แต่งตั้งให้เจ้านายไทยปกครองนครหลวง แต่ในปี 1389 นั้นเอง เชื้อสายของ Dharmasokaraja ก็มาซึ่งชิงเอานครหลวงกลับคืนไปได้สำเร็จ สำหรับการก่อครองของไทยในปี 1431 นั้น

Dr. Wolters ไม่เชื่อว่าเกิดมีข้อความความเห็นของ Wolters นครหลวงถูกทิ้งไปในปี 1444 นั้นก็มิใช่ เพราะการรุกรานของไทยแต่ก่อนได้เป็นเหตุการระหว่างวิวาหเพื่อแห่ชิงอาณาจักรในหมู่เจ้านายเขมร และการวิวาหนี้ใหญ่มีล้วนถูกให้เกิดขึ้นด้วยโภคเงินสนับสนุนฝ่ายหนึ่ง ในที่สุดเจ้านายเขมร ชื่อ Dharmarajadhiraja เป็นฝ่ายได้รับชัยชนะฝ่ายที่ไทยสนับสนุนอยู่ในปี 1444 แต่ Dharmarajadhiraja ไม่กล้าอยู่ที่ Angkor อีกต่อไป เพราะกลัวอิทธิพลของไทยจะเข้ามาแทรกแซงได้ถ้า จึงได้สถาปัตยราชธานีไปอยู่ที่พนมเปญ ส่วนรามกฤษณะองค์กงกล่าวทำให้เขมรคงสูญเสียกำลังทหารไปมากน้อยและเป็นเหตุให้เขมรอ่อนแอลงไปทุกที่

5. อาณาจักรเขมรภายหลังสมัย Angkor จนถึงปี ค.ศ. 1594 เมื่อยุคไทยเข้ารกราน

ประวัติศาสตร์เขมรในสมัยนี้ค่อนข้างมีความน่าสนใจ ไม่ว่าหลักฐานแนวชนบท เขมรกับไทยยังสูรุบกันอยู่เป็นระยะ ภายนอกอาณาจักรเขมรเองก็ไม่มีความมั่นคงทางการเมือง เพราะการสูรุบแห่งชิงอาณาจักรระหว่างราชวงศ์ที่มีอยู่เป็นประจำ

กษัตริย์เขมรที่ปกครองที่จาก Dharmarajadhiraja คือไօրສ៊ូ Srei

Sukonthor ในปี គ.ស. 1512 Srei Sukonthor ถูกแย่งราชสมบัติและถูกปลงพระชนม์
โดยหัวหน้ากน្យីុំ Kan ซึ่งเป็นน้องชาย ไօրស៊ូ Srei Sukonthor 亲王 (Ang
Chan) ต้องหนีไปภัยเมืองโพธิสัตว์ (Pursat) เพื่อร่วมรวมกำลังขึ้นใหม่ (แต่ พงศាតรา¹
นางฉบับของเฒ่าก่อว่าว่า Ang Chan หนีมายังอยุธยา และได้รับความสันนิษฐานจากไทย
ให้กลับไปชิงบัลลังก์กับตน) Ang Chan สามารถกำจัดพวกภูកลงได้ในปี គ.ស. 1516

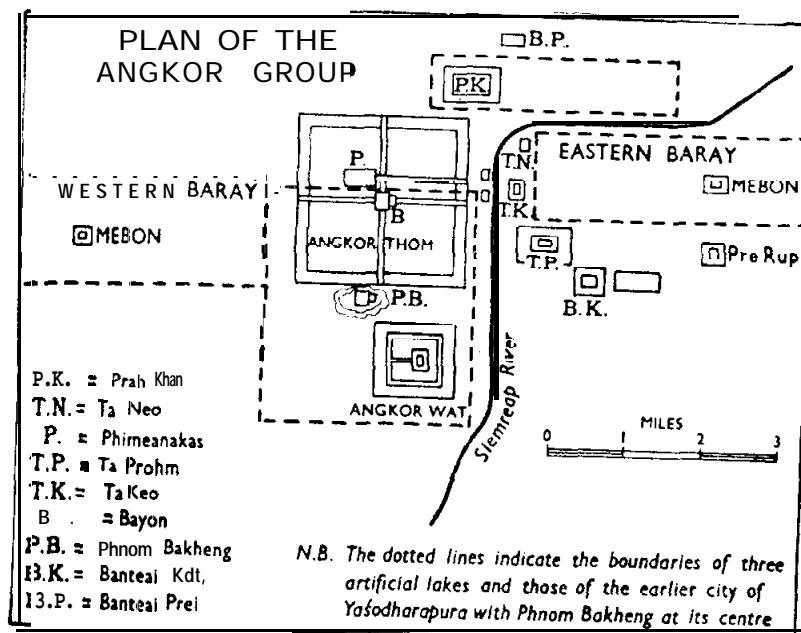
Ang Chan เป็นกษัตริย์เขมรที่มีความสามารถเด่นที่สุดภายหลังสมัย Angkor
ในสมัย 50 ปีที่ Ang Chan เป็นผู้นำ เขมรได้ก้าวขึ้นอย่างมาก จนสามารถต่อต้านอาณาจักร
ของไทยได้ พงศាតรา¹ พงศាតรา² ให้บันทึกถึงการที่ Ang Chan ส่งกำลังเข้ารุกรานชายแดนไทย
ในปี 1531 ทัพเขมรส่งเข้ามา กว่าครึ่งศตวรรษ ไม่กี่ปี แล้วที่เมืองปราจีนบุรี และไทยได้ส่ง
กำลังเข้าด้วยกันเป็นการตอบแทนในปี 1532 โดยมีเจ้าหน้าที่ พระยาไօງ ซึ่งเป็นเชื้อสายกษัตริย์
เขมรที่หนีภัยการเมืองมาอยู่อาณาจักรไทย ผลของการบุกครองนี้ พงศាតรา¹ และ พงศាតรา²
ได้ต่างกัน ทางพงศាតรา¹ ให้ไว้ว่าทัพไทยเป็นฝ่ายชนะ ส่วนพงศាតรา² ให้ไว้ว่าฝ่ายไทยแพ้ และ
พระยาไօງถูกฆ่าตายที่ Pursat ในปี គ.ស. 1534

ตั้งแต่ปี 1559 เป็นต้นมา เขมรก็เข้าปล้นเมืองชายแดนของไทยเป็นระยะ ๆ โดย
จะยกอาสาสนนท์ให้ท้องท้าวสำราญก้าวหน้า ให้ไว้ ปี គ.ស. 1564 Ang Chan ถูกทัพเข้าถึง
ชายแดนนครศรีอยุธยา แต่ต้องเลิกทัพกลับไป เพราะหมาภกมาล้อมกรีฑาสถาน

รัชกาลของ Ang Chan ลิ้มนสุคลงในปี 1566 ไօរស៊ូ Barom Reacha I
ได้เป็นกษัตริย์ต่อมา ในปี 1570 ภัยหลังที่ไทยตกเป็นประเทศราชของพม่า เขมรไม่ต้อง²
เกรงอันตรายไทยเหมือนแต่ก่อนก็หวนกลับมาทั้งมณฑล Angkor ลอก แค่ Barom Reacha
ไม่สามารถพัฟฟ์ Angkor ให้รุ่งเรืองเหมือนสมัยก่อนได้อีก เพราะพื้นที่ที่ราบรื่น
ชั้ลประทานในเขต Angkor จนเสียหายยับเยินมากแก่การบูรณะ Barom Reacha
ใช้ Angkor เป็นฐานที่มั่นในการเข้ารุกรานมณฑลราชธานีไทย แต่ทำการไม่สำเร็จ
 เพราะไทยพยายามต่อต้านนำของสมเด็จพระนเรศวรสามารถขับไล่ทัพเขมรออกไปได้

ในปี គ.ស. 1576 Satha ไօរស៊ូ Barom Reacha ได้เป็นกษัตริย์ต่อมา

อาณาจักรไทยสามารถอพื้นคืนดีโดยไม่ต้องรบกับชาวกัมพูชาได้สำเร็จ คือ สิริเดชพระบรมราชูปถัมภ์ ไชยาสารอดีต ประการที่สองจากพม่าได้ เนื่องจากเป็นสัมพันธ์กับคราฟใหญ่ในปี 1584 แต่ไม่ครองเมือง Satha และพระบรมราชูปถัมภ์ในปี 1585 เพื่อการบากหมายห่วงพระบรมราชูปถัมภ์ของ Satha ก็ส่งกำลังเข้ามายึดเมืองปราจีนบุรี ลึก ภายหลังที่พม่าต้องเลิกห้ามไปแล้ว เนื่องจากห้ามไทยเข้ากรุงศรีอยุธยาเป็นการแก้แค้น แต่ไทยยังไม่สามารถยึดลักษณะเดิมของเมืองได้ ในปีเดียวกัน Satha พยายามขอความช่วยเหลือจากโปรตุเกสและスペนที่เข้ามาค้าขายในเมืองภาคเหนือ แต่ไม่ใช่ผลลัพธ์ที่ต้องการ ในปี 1593 เมื่อไทยมีชัยชนะทัพพม่าแล้ว พระบรมราชูปถัมภ์นำทัพใหญ่เข้ามายึดเมืองหัวหิน พระ Satha หนีไปยังเมืองหลวงพระบาง และลิ่นพระชนม์ที่นั้นในปี 1596 แต่พงศ์ท้าวคารีหัวหิน พระบรมราชูปถัมภ์จับพระ Satha ไว้ และทำพิธีปฐมกรรม และให้ปลงพระชนม์พระ Satha เสีย แล้วมาเดือดล้างพระบาท จากนั้นจึงแต่งตั้งให้เจ้านายเมืองปากกร่องลักษณะเดิมต่อไปในฐานะเป็นเมืองขึ้นของไทย

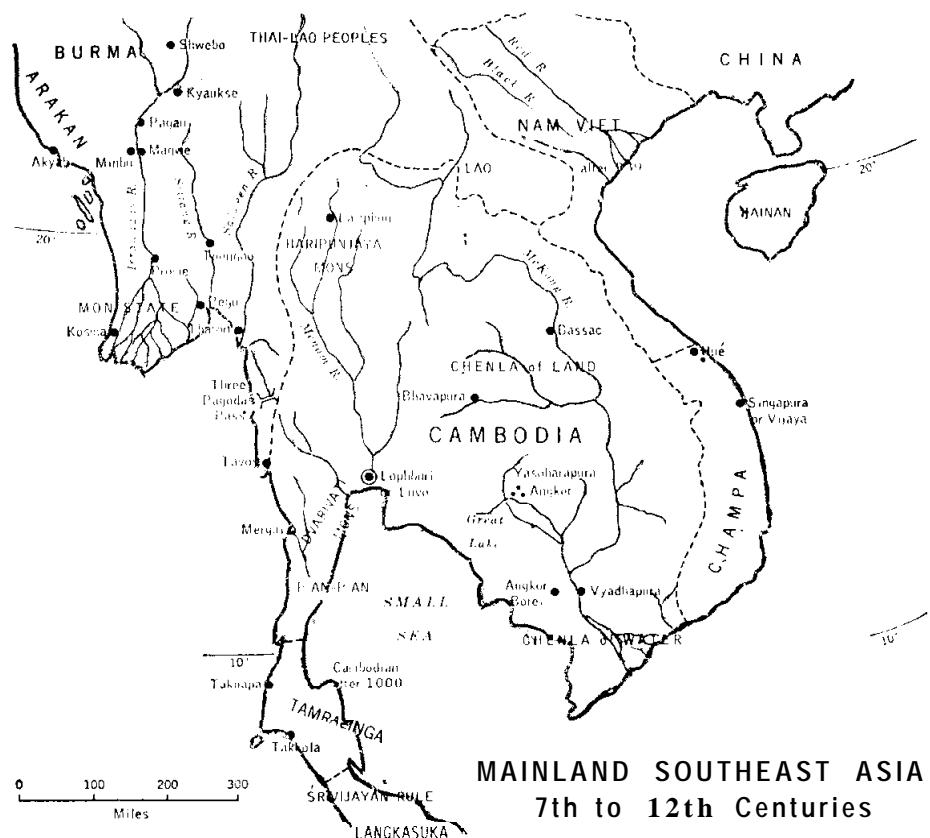
Hall, A History of South East Asia, p. 119.

ເຊື່ອຮຽນທີ 6

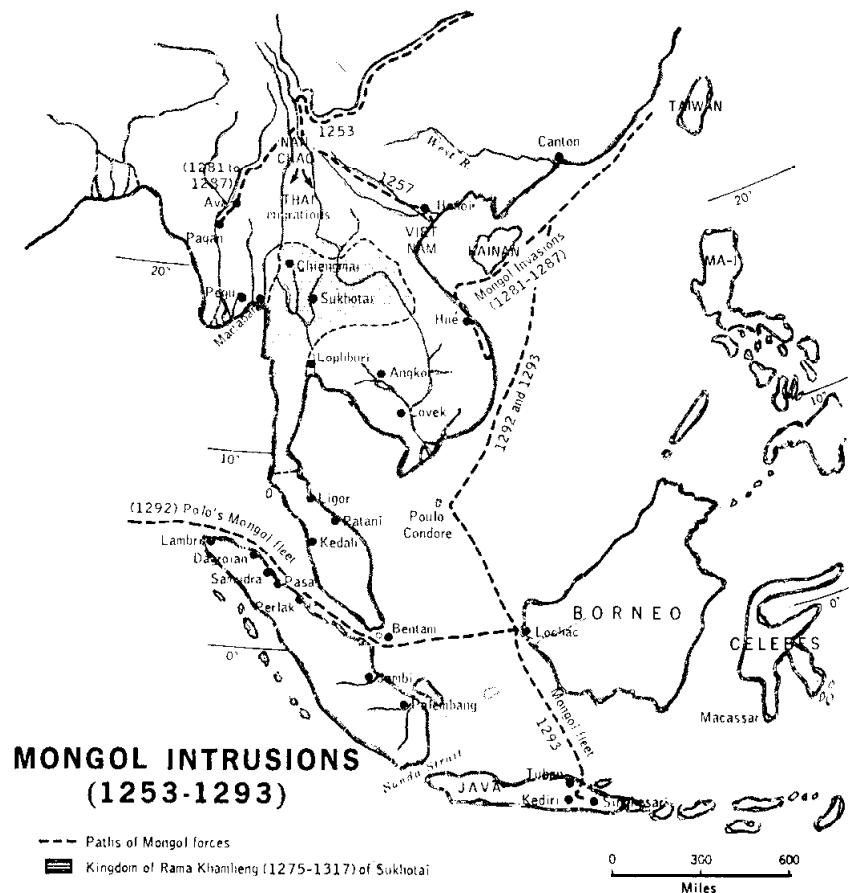
1. D.G.E. Hall, A History of South East Asia (New York, 1968), p. 94
2. Lawrence Palmer Briggs, The Ancient Khmer Empire (American Philosophical Society, Philadelphia; 1951), p. 42 as quoated in Hall, op.cit., p. 94
3. Hall, op.cit., p. 98
4. ໜ້ວມເຈົ້າສູກທຣົກ ດີເງຸລ ກຳນຽຍາຍຄືລປັບລັງກາ ທ່າວ ແລະ ຂອມ (ໄຮງພິມຫຼັມຫາວິທກາລັກ ດຽວມທາສຕຣ ພຣະນະກຣ ພ.ສ. 2506) ໜ້າ 14
5. Allan Wingate, The Temples of Angkor (London, 1963) p. 77
6. ຜ່ອມເຈົ້າສູກທຣົກ ດີເງຸລ ກຳນຽຍາຍຄືລປັບລັງກາ ທ່າວ ແລະ ຂອນ ໜ້າ 14
7. ເລີ່ມເຕີກວັນເຊື່ອຮຽນທີ 6 ໜ້າ 22
8. John F. Cady, Southeast Asia, It's Historical Development (New York, 1964), p. 90
9. Ibid., p. 91
10. Hall, op.cit., p. 109
11. Ibid., p. 110
12. Wingate, op.cit., p. 153
13. Cady, op.cit., p. 94
14. Hall, op.cit., p. 115
15. ໜ້ວມເຈົ້າສູກທຣົກ ດີເງຸລ ກຳນຽຍາຍຄືລປັບລັງກາ ທ່າວ ແລະ ຂອມ ໜ້າ 18
16. ເລີ່ມເຕີກວັນເຊື່ອຮຽນທີ 15 ໜ້າ 23
17. ເລີ່ມເຕີກວັນເຊື່ອຮຽນທີ 15 ໜ້າ 25
18. ເລີ່ມເຕີກວັນເຊື່ອຮຽນທີ 15 MU; 25

19. Cady, op.cit., p. 95
20. George Coedis, Pour Mieux Comprendre Angkor (Paris, 1947), pp. 176-210 as quoated in Hall, op.cit., p. 121
21. Hall, op.cit., pp. 133 - 135
22. Ibid., p. 124

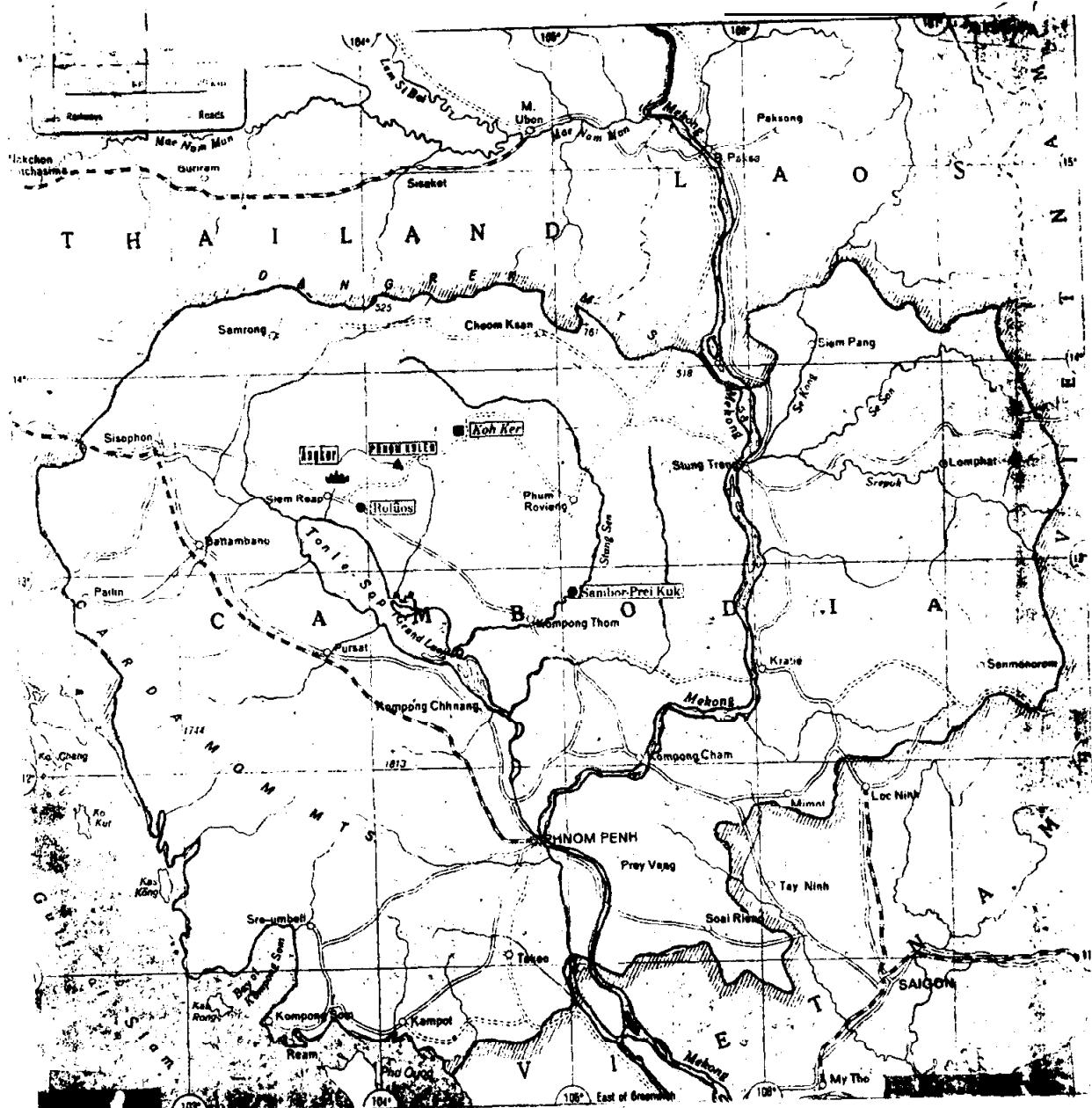
103 Early Empires

Cady, Southeast Asia : Its Historical Development, p. 102.

Cady, Southeast Asia: Its Historical Development, p. 136

Cambodia